

İÇKİNİN (Alkollü içeceklerin) YASAKLANMASINDA FUKAHANIN ESAS ALDIĞI ÖLÇÜLER

Salim ÖZER

Yard. Doç. Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
salimozer@erciyes.edu.tr

Özet:

Öteden beri alkollü içecek niteliğini almamış meyve sularının veya hoşafların daha iptidai şekilleri sayılabilecek ve İslam fıkında nebiz genel adı altında toplanan içecek türleriyle, İslamda hakkında kesin yasak olduğu ittifakla kabul edilen hamr/şarap arasındaki ayırt edici özellik veya özelliklerin neler olduğu hususunda Hanefilerle diğer mezhepler arasında uzun tartışmalar olagelmıştır. Bu hususta Hanefiler diğer mezhep mensuplarınca özellikle de nebiz hakkında daha mütesâhil olmakla suçlanmışlardır. Biz bu çalışmamızda söz konusu içeceklerin hangi vasıfları taşıdıkları zaman içilebileceğini ve hamr/şarap kategorisinden hariç tutulacağını tespit etmeye çalıştık....

I. BÖLÜM : HAMR / ŞARAP

Giriş:

Şarabın içilmesinin serbest olduğu toplumlarda meydana getirdiği sıkıntılar, sebep olduğu bütün tehlike ve riskleri dolayısıyla İslâm'ın on dört asır önce dile getirdiği ve gözler önüne serdiği gerçekler nihayet günümüz dünyasında anlayanlar için daha da anlaşılır hale gelmiştir. O'nun hakkında İslâm'ın "bütün kötülüklerin anasıdır"¹ sözünün ne kadar doğru olduğunun bütün dünya kesin olarak farkına varmıştır. Bu gün bütün dünyada bağımlılığı ve kötüye kullanımı en yaygın madde olan alkol, insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde algılanmıştır. Alkol kullanımının yol açtığı sağlık sorunlarının yanında sebep olduğu kazalar, kişiyi suça yönlendirmesi, iş hayatının bozulması, çeşitli ekonomik yıkımlar açısından toplumlara verdiği zararlar çok boyutlu bir bio-psikososyal sorun oluşturmaktadır. Bu gerçekler ışığında İslâm'ın doğuşundan itibaren sarhoş eden içeceklerin özellikle de hamrın/şarabın hükmünü; yasaklanmadan önceki durumu, yasaklanma aşamaları ve son olarak kesin bir şekilde

¹ Bu sözü ilk kez kullanan Hz. Osman olduğu rivâyet edilir. Daha geniş bilgi için bkz. Abdürrezzâk, *el-Müsannef*, Beyrut, 1972, I. Baskı, IX, 236.

yasaklanması merhalesine kadar olup bitenleri kendi açımızdan açıklığa kavuşturmak için bu konuyu seçtik.

“Alkollü içecekler” başlıklı bu makalemizde, İslam hukuk ekollerinin şarabın mahiyetini nasıl anladıklarını tespit etmeye çalışırken usulî gerekçelerine de yer verdik. Ayrıca “hamr gibi” kabul edilen içeceklerin tanımını ve hükmünü de belirttik. Bu çalışmamız esnasında şarabın yasaklanma sürecinden bahsederken, bu esnada meydana gelen olaylara da kısa da olsa değindik.

İçki alışkanlığı ve bağımlılığı insanlık tarihi kadar uzun bir maziye ve hemen hemen her dönem ve toplumlar bir yaygınlığa sahiptir. Eski Romalılar’da, Farslar’da, İbraniler’de olduğu gibi genelde başta Araplar olmak üzere özelde diğer milletlerde de çok yaygın şekilde tüketilmekteydi.²

İslâm’dan önce Arap yarımadasındaki toplumların sosyal yaşantısının tek düze oluşu, insanların boş vakitlerinin çok olması, ayrıca bu boş vakitleri çok olan insanları eğlendirecek ve boşluklarını dolduracak sosyal yerlerin olmayışı, fakirliğin zenginlikten çok daha yaygın oluşu ve zihinsel faaliyet alanlarının az veya hiç olmaması neticesinde böyle bir toplumun, kendilerine ve ihtiyaçlarına uygun, boş vakitlerini dolduracak, tabiatın acımasızlığını bir süreliğine de olsa uzaklaştıracak umut ve mutluluk verecek bir şeyin arayışı içine girmeleri çok tabidir. Bu nedenlerden dolayı aşırı bir şekilde içki içmeye kendilerini vermişlerdir. Çünkü içki, gençlerin hayattaki üç eğlence türünden birini oluşturuyordu. Diğer ikisi ise, kumar ve kadındı. Eğer o toplumdaki genç bu üç özelliğine bir de cesareti katabilirse, toplumun en gözde genci olma şansını elde etmiş sayılırdı. Bu özellikler insanlar arasında iftihar vesilesiydi.³ Çok içki içmenin ve içkiye düşkünlüğün bir uzantısı olarak aşırı yaygın bir içki tüketim ve ticaretinin olduğu, içkinin diğer bazı unsurlarıyla birlikte Arap şiir ve edebiyatının ana temalarından birini teşkil ettiği, çeşitli ve farklı isimler adı altında içki üretimi ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültür ve geleneğin bulunduğu bilinmektedir.⁴ Öte yandan Mekke’de şarap imalatı yaş üzüm ve hurmadan yapılmaktaydı. Medine’de ise şarabın ana maddesi kuru üzüm ve hurmadan ibaretti.⁵

İslâm hukuku alanında yazılan kitaplarda zikrolunan “eşribe” kelimesi, sözlük anlamı bakımından içilmesi mümkün olan her türlü sıvıyı içermekle birlikte dinî literatürde ve örfî kullanım da içilmesi dinen yasak ve hükmü tartışmalı olan sarhoş edici veya alkol oranı çok düşük olan sıvı içeceklerin adıdır.⁶

² Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, Beyrut, 1980, IV, 664, vd.

³ Cevâd Ali, IV, 664, vd.

⁴ Cevâd Ali, IV, 664, vd.; Baktır Mustafa, “İçki”, *DİA.*, XXI, 458; Gürkan Menderes, “İçecekler”, *İİGYA*, II, 346-350

⁵ Buhârî, *Eşribe* 2.

⁶ Baktır Mustafa, “İçki”, *DİA.*, XXI, 458.

Genel olarak bazı fukahanın ve özellikle de Ebû Hanife ve Ebû Yusuf gibi Hanefî ulemasının, üzüm suyunun dışındaki maddelerden imal edilen şaraplarda sarhoş edici özelliğini esas aldıklarından dolayı, sarhoş etmeyen miktarların içilmesiyle ilgili hükümde cumhurla fikir ayrılığına düşmeleri sebebiyle bu makalenin muhtevasını iki bölüm altında işlemeyi uygun bulduk.

Hamrın Yasaklanmasıyla İlgili Süreç

İçki içme alışkanlığı Câhiliye devri Araçları arasında yukarıda da bahsettiğimiz gibi çok yaygın bir gelenek olduğundan, Kur'an-ı Kerim bu alışkanlığın birden yasaklanması yerine, insanların belli bir süreç içinde içki alışkanlıklarını yenmelerini amaçlamış ve yasaklama noktasına dört aşamada varmıştır.

Birinci Aşama

Mekke' de nâzil olan “ومن ثمرات النخيل والأعناب تتخذون منه سكرًا ورزقًا حسنًا”⁷ “Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de hem içki, hem de güzel bir yiyecek elde edersiniz. Şüphesiz ki, bunda aklını kullanan bir topluluk için kesin bir ibret vardır” âyet-i kerimesiyle başlamaktadır. Âyette geçen “seker”lafzı hakkında âlimler arasında farklı yorumlar vardır.

Hanefilerin kendi aralarında da “Seker”in nasıl anlaşılacağı ile ilgili ihtilaflar vardır.

İmam Muhammed hariç diğer Hanefî imamlara göre bu husustaki naklî ve aklî deliller şöyledir:

İbn Abbas (68/682) ve İbn Ömer (84/703)'den “sekerin” hamr olduğu rivâyet edilmiştir. Şa'bî (104/722): “sekeri” içilen şey, “ güzel rızık” ise, yenen şeylerdir diye tarif etmiştir.⁸ Şa'bî'ye göre, üzüm ve hurmadan elde edilen sirke, pekmez ve kuru üzüm gibi yiyecekler olarak anlaşılmıştır.⁹ Aslında “sekerin” sarhoş edici bir içecek olarak da anlaşılması gerekir; çünkü kelimenin anlamına dair meydana gelen ihtilaf, isim olarak “seker” yukarıda saydığımız bütün manaları kapsamaya elverişli olduğunu göstermektedir denmiştir.¹⁰ “Sekerin”in keskinleşmiş çiğ hurma suyu manasına geldiği de ifade edilmiştir.¹¹ Hanefîlere göre, bu âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak kullarına verdiği nimetleri iftihar vesilesi olarak kullanmıştır. İftihar etmek de ancak yenilmesi

⁷ Nahl,16/ 67; Zamaşerî, Cârullâh Ebî'l-Kasim Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf*, thk. A.A. Abdülmevcûd ve A.M. Muavvad, Riyad,1998, III, 448.

⁸ Kudûrî, Ahmed b. Muhammed b. Cafer, *et-Tecrid*, Thk.A.Serrac ve A.Cuma Muhammed, Kahire,2004, XII,6093.

⁹ Râzî, Fahreddin b. Ziyâü'd-Din Ömer, *et-Tefsirü'l-Kebîr*, Mısır, 1981, XX,69,vd.

¹⁰ Kudûrî, *et-Tecrid*,XII,6093.

¹¹ Debbûsî, Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer, *el-Esrar fi'l-Usuli ve'l-Furu'*, thk. Sâlim Özer, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1997, IV, 1259.

ve içilmesi mubah olan şeylerle olur denmiştir.¹²

Bu görüşü benimsemeyenlerce, söz konusu âyet Mekke’de indiğinde hamr yasağı diye bir şey yoktu, içki yasağına dair âyet Medine’de indi ve Mekke’de inen âyet-i nesh etmiştir tarzında bir iddia da bulunulsa deriz ki: İçki âyet-i sadece hamr adı altındaki içkiyi yasaklamıştır. Adı hamr olmayan diğer içkilerin yasaktan önceki mubahlığı ve serbestlikleri devam ediyor gibi anlaşılır.¹³ Çünkü üzüm suyu kendi kendine kaynayıp sertleşen ve köpük ister atсын ister atmasın bu durumda hakiki anlamda hamr manasına gelir. Üzümün dışındaki diğer meyve ve hububattan elde edilen sarhoş edici içeceklere mecazî olarak hamr denir ve bu âyet-i kerimede hakiki anlam kastedildiği için o içecekler yasak hükmün dahilinde olmadıkları belirtilmiştir.¹⁴

Cumhûr bu âyet-i kerimeyi, hamrın haram olmazdan önceki mubahlığını işaret ettiği, ayrıca üzümden, hurmadan ve diğer meyve ve hububattan elde edilen sarhoş edici içkilerin nitelik açısından eşit olduklarından dolayı hüküm yönünden de aynı olmalarının daha doğru ve mantıklı olacağını bildirmişlerdir.¹⁵ Ayrıca Cenâb-ı Hak’ın rızkı “rızkın hasenesi” diye nitelendirip “sekeri” nitelendirmemesi “sekerin” iyi olmadığını bir işareti olarak yorumlanması gerekir demişlerdir.¹⁶

İkinci Aşama

İkinci aşama “ويسألونك عن الخمر والميسر قل فيهما إثم كبير ومنافع للناس وإثمهما أكبر من نفعهما”¹⁷ “Sana hamrı ve kumarı sorarlar, de ki: İkisinde de hem büyük günah ve hem de insanlara bazı faydalar vardır. Günahları faydasından daha büyüktür.” mealindeki âyet-i kerîmenin nüzülüyle başlamıştır. Bu âyet-i kerimede de açıkça anlaşıldığına göre mü’minler bu iki şeyin helâl veya haramlık yönünü sormuşlardır. Buna göre kimi içki içmeyi bırakmış kimi de içmeyi sürdürmüştür.¹⁸ Kimileri de “ticaretini yaparak parasından faydalanırsız içmeyerek de günahından kurtuluruz” demişlerdir.¹⁹ Bu âyet-i kerimeyle içki yasaklanmamakla birlikte ilk kez içkinin kötülükleriyle ilgili müslümanların konuya dair nazarı dikkati çekilmiştir. Bazıları, “Cenâb-ı Hak hamra “ism” adı vermiştir ve

¹² Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6093; Debbûsî, IV, 1259.

¹³ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6094.

¹⁴ Debbûsî, IV, 1260.

¹⁵ Şirbîni, Muhammed b. El-Hatib, Gözden geçiren, M. Halil Aytâni, Beyrut, 1997, IV, 245; İbn Kesir, Ebî'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ânü'l-Azîm*, Kahire, ts., II, 574-76.

¹⁶ Râzî, XX, 69, vd.; Hicâzî, Muhammed Mahmud, *et-Tefsîru'l-Vâdih*, Kahire, 1978, XIV, 52.

¹⁷ Bakara 2/ 219.

¹⁸ Râzî, VI, 42, vd.

¹⁹ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1967, VI, 286.

“ismi” diğer âyetle de yasaklamıştır. Bundan dolayı da bu âyet-i kerîmeyle²⁰ hamr haram kılınmıştır” iddiasında bulunanlar da olmuştur.²¹

Üçüncü Aşama

Rivâyete göre, Abdurrahman b. Avf'ın (32/652) bazı kişileri yemeğe davet etmiş, davet esnasında misafirlere içki de ikram ettiği ve içkinin normal sonucu olarak davetlilerden bazıları içki içip sarhoş olduktan sonra namaz vakti gelince birini, diğer bir rivâyette Abdurrahman b. Avf'ı akşam namazı için imam olarak öne geçirdiklerinde Kâfirûn süresini “قل يا أيها الكافرون أعبد ما تعبدون” diğer bir rivâyette “قل أيها الكافرون” şeklinde yanlış olarak okumuştur. Bunun üzerine “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın...”²² mealindeki âyet-i kerîmeyle sınırlı ve dolaylı bir yasak gelmiştir.²³ Bu âyetten sonra bazı sahâbiler içkiden kendilerini sakınmışlar, bazıları ise, namaz vakitleri dışında sabah namazından sonra kuşluk vaktine kadar veya çoğunun yaptığı gibi yatsı namazını müteakip gece yarısına kadar içki içmeye devam etmişlerdir.²⁴

Dördüncü Aşama

Rivâyet göre, Sa'd b. Ebî Vakkâs (55/674) muhâcirlerden bazı sahâbilerle ensârdan da bir sahâbeyi verdiği bir ziyafete davet etmiştir. Yemeği yiyip şarabı da içtikten sonra sarhoş vaziyette sohbet ederlerken Sa'd b. Ebî Vakkas Medinelî'yi kızdıracak ifadeler kullanmıştır. Bir rivâyette Sa'd'ın “Muhacirlerin Ensardan daha iyi olduklarını söylediği” rivâyet edilmiştir.²⁵ Bunun üzerine Medinelî eline geçirdiği deve alt çenesi kemiğini Sa'd'ın suratına vurmuş ve burnunu kırmıştır. Bir rivâyete göre de burnunu ikiye yarmıştır.²⁶ Bunun üzerine Sa'd maruz kaldığı bu durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şikâyet etmiştir. Şikâyete şahit olan Hazreti Ömer'in (23/644) şarapla ilgili Cenâb-ı Hakka yaptığı duada “Ey Allah'im şarapla ilgili olarak bize herkesi rahatlatacak bir açıklama indir” dediği rivâyet edilmiştir.²⁷ Bunun üzerine “*Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliliklerdir, bunlardan kaçınun ki*

²⁰ Âyet meâlen: “De ki: “Rabbim sadece, açık ve gizli fenalıkları, günahı, haksız yere tecavüzü, hakkında hiçbir delil indirmedığı şeyi Allah'a ortak koşmanızı, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.” Arâf,7/ 33.

²¹ Kurtubî, 1967, III, 60.

²² Nisâ 4/ 43.

²³ Cassâs, Ebî Bekr Ahmed b. Ali Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut, 1993, I, 443; Râzî, VI, 43, vd; İbn Kesir, I, 500, vd.

²⁴ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî*, Mısır, ts., II. Baskı, IV, 334-335.

²⁵ Kurtubî, VI, 286-287.

²⁶ Taberî, IV, 335.

²⁷ Râzî, VI, 43; İbn Kesir, I, 255.

saadete eresiniz.” “Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah’ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vaz geçersiniz değil mi?”²⁸ denilerek içki yasağının dayandığı bazı gerekçeleri de zikretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu âyet-i celileleri okuyunca, Hz. Ömer “ Ya Rabbi vaz geçtik” demiştir.²⁹

Bu âyet nâzil olunca herkes tarafından coşku ile karşılanmış, Medine sokaklarında tellal Hz. Resül Aleyhissalâtü Vesselâm’ın, “ Allah Teâlâ şarabı haram kılmıştır. Kim elinde ondan bir şey olduğu halde bu âyet kendisine ulaşırsa onu ne içsin ne de satsın” buyurmuştur bildirisini ilan ettikten sonra, Medine halkı evlerinde bulundukları ve sakladıkları şarapları sokaklara dökmüş, ayrıca şarap yapmada ve saklamada kullandıkları kapları da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in istekleri doğrultusunda kırmışlardır.³⁰ Böylece her akıl sahibi tarafından sayısız kötülük ve zararların sebebi olduğu kabul edilen içkinin kullanımı İslâm dininde açıkça yasaklamıştır.

Fikri Ahmet Ukâz şöyle der: “Günümüzde bazıları hâlâ hamrın haram olmadığını iddia etmektedirler. Onlara göre hamr haram olmuş olsaydı aynen domuz eti, ölü hayvan eti ve kanda olduğu gibi Kur’ân-ı Kerim’de haram kılındığına dair açık bir ibarenin bulunması gerektiği gibi bir yaklaşımdan hareketle bu iddiada bulunmaktadır. Ancak bu kişiler ya Arapçadaki yasaklama tarz ve deyimlerini bilmiyorlar veya niyetlerinin insanların kafalarını karıştırarak onları az da olsa dinden uzaklaştırma gayret ve çabası olduğunu düşünmekteyiz.”³¹

Âlimler bu duruma cevap olarak “ Hamr tartışma götürmez şekilde haramdır. Çünkü, âyet-i kerimedeki “sakınınız” ifadesi size haram kıldım” ifadesinden daha kuvvetli bir yasağı ifade eder. Buna göre, hamra yaklaşmak dahi yasaktır. Çünkü insanın hamra yaklaşması, onun aldanmasına ve tekrar içmeye başlamasına vesile olabilir. Zina konusunda da aynı durum söz konusudur. Bu konuda da Cenâb-ı Hak “Zinaya yaklaşmayın”³² buyurmaktadır. Eğer onların iddia ettiği gibi “haram kıldım” deseydi, bir Müslümanın hamr ticareti yapması, evine gelen misafirlerine hamr ikram etmesi ve içilen yerlerde bulunmasında dinen bir sakınca olmazdı.³³ Görülüyor ki, “sakınınız” ifadesi “haram kıldım” ifadesine göre daha manidar ve daha geniş kapsamlıdır.

²⁸. Mâide,5/ 90-91.

²⁹. Râzi,VI, 43.

³⁰. Müslim, *Müsbâkât*, 67.

³¹. Ukâz, Fikri Ahmed, *el-Hamru fi’l-Fihi’l-İslâmi*, Kahire,1977, s.38, vd.

³². İsrâ 17/32.

³³. Şârâvî, Muhammed Mütevellî, *el-Fetâvâ*, Kahire, 1981,s. 45-46.

Hammaddesi Yaş Üzüm Suyu Olan İçecekler ve Bu İçeceklerle İlgili Hükümler

A)Hamr/ Şarap ve Hükümü:

1-Hamr

Türkçedeki şarap ve genel anlamda içki karşılığı olarak Kur'an ve hadislerde "hamr" sözcüğü kullanılmıştır. Bizde bu makalemizde her iki sözcüğü yerine göre kullanacağız.

A-Fıkh ekollerine göre hamrın tanımı ve hükümü:

a-Kelime olarak hamr; dört ayrı mana için kullanılır:

Birincisi: "إختمرت المرأة وجهها" sözünde olduğu gibi bir şeyin örtülmesi, gizlenmesi anlamındadır. Hamr kelimesi hadislerde de bu anlamda kullanılmıştır.³⁴

İkincisi: Bir şeyin başka bir şeyle karışmasıdır. Örneğin; "خامرہ الشك" akli karıştı gibi anlaşılır.

Üçüncüsü: Bir şeyin kemale ermesi örneğin; hamurun mayalanması veya bir şeyin kokusunun değişmesidir.

Dördüncüsü: Sahiplenmek örneğin; "أخمرني كذا" dendiğinde beni sahiplendi gibi anlaşılması gerekir.³⁵

Bazıları, şaraba hamr denmesini üç şeye bağlamaktadırlar: 1. Akli örtmesi ve devre dışı bırakmasıdır. 2. İçine yabancı bir şeyin düşüp de tadını değiştirmesin diye daima kendisini köpükle örtmesi veya sahibi tarafından kalitesinin artması için her daim ağzının kapalı tutulmasıdır. 3. Akli karıştırması ve normal görevini yapamaz hale getirmesidir.³⁶

Sonuç itibari ile günaha sevk ettiğinden dolayı, şairin de "ismi içtim aklim karıştı o ism ki akılları götürüyor" dediği gibi, Arapların hamra "ism" kelimesini kullandıklarını da görmekteyiz.³⁷

b-Terim olarak hamrın tanımı : Fakihler şarabın(hamr) tanımı ve mahiyetiyle ilgili farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bu yaklaşımları üç grup altında toplamak mümkündür.

³⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "خَمَرُوا انيتكم واذكروا اسم الله عليه" "İçinde yiyecek veya içecek bulunan kaplarınızı örterken besmele çekiniz." Kastallânî, Şihâbüddin Ahmed b Muhammed, *İrşâdü's-Sârî li şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Mısır,1305,VI.baskı,VIII,310; Sana'nî, Muhammed b. İsmail, Sübülüs-Selâm,Kahire,ts. Tashih, M.A. el-Hulî, IV, 1311 .

³⁵ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b.Mükerrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut,ts., "Hmr" md.

³⁶ Ez-Zebidî, Muhammed Mürteza, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut, ts. "ra" babı "ha" faslı.

³⁷ Askalânî, Şihâbüddin İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut, ts, X, 25-26.

Birinci grup: Hiç ateşle ısıtılmamış veya kaynatılmamış, bekletilerek kendi kendine mayalanmış, kabarmış, köpürmüş, köpük atmış ve sertleşmiş üzüm suyunun adı hamıdır. Bu tanım Ebû Hanife'ye aittir. O'na göre, üzüm suyunun sarhoş ediciliğinin tam manada olması ancak köpük atıp, berraklaşıp, inceliyor, sertleştikten ve kendi kendine kaynaması durduktan sonra gerçekleşir.³⁸ Çünkü O'na göre, kaynamanın sürmesi o şıranın hala tatlı oluşunun göstergesidir. Kaynamanın durması, onun tadının da artık değiştiğinin ve tam manada alkole dönüştüğünün bir işareti olarak kabul edilmiştir.³⁹ Köpük atmadığı sürece bazılarının göre o sirke hükmündedir ve bu durumdaki hamrı içene ihtiyaten had cezası gerekmez denilmiştir.⁴⁰

İkinci grup: Bu gruba mensup âlimler hamrı tanıtırken şöyle demişlerdir: Hiç ateşle ısıtılmamış veya kaynatılmamış, bekletilmek sayesinde kendi kendine mayalanmış, sertleşmiş kabarmış, köpürmüş veya köpürmemiş olan üzüm suyudur; çünkü bu hale gelmiş üzüm suyunun sarhoş etme etkisi genel manada gerçekleşmiştir. Bu tanım Hanefilerden İmam Ebû Yusuf ve Muhammed'e aittir.⁴¹

Üçüncü grup: Bu gruptakiler, çoğu sarhoş eden her içeceğin hamrı olduğu görüşündedirler. Bu içeceğin ana maddesinin üzüm, hurma, incir veya baklagillerden mısır, arpa ve hatta bal olması sonucu değiştirmez. Bu görüş, Şâfililer, Mâlikiler, Hanbeliler, Zâhiriler ve hadiscilerin çoğunluğu tarafından benimsenmiştir.⁴²

c-Hamrın Hükmü: Cumhur, zaruret hali hariç, hamrın azının da çoğunun da haramlığının kitap, sünnet ve icma ile sabit olduğu hakkında hem fikirdirler.⁴³ Ancak bazı Mu'tezililer, az miktardaki hamrın haram olmadığını iddia etmişlerdir. Onlara göre, çok miktardaki içki ancak Allah'a ibâdetten alıkoyma ve kötülüklerin kaynağı olma durumundadır. Az miktardaki içkiden bu tür kötülüklere sebep olması beklenemez demişlerdir.⁴⁴

³⁸ Cassas, I, 444, vd; Kuduri, *et-Tecrid*, XII, 6079, vd; Debbusi, IV, 1264; es-Serahsi, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsut*, Beyrut, 1989, XXIV, 2, vd; el-Kâsânî, Ebû Bekr b. Mesûd, *Bedâi'u's-Sanâi'*, Lübnan, 1974, V, 112; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fikhiyye Kâmusu*, İst., 1968, III, 15; Ukâz, s.38, vd.; Zuhayli; Vehbe, *el-Fikhi'l-İslâmi*, Dimeşk, 1989, VI, 152, vd.

³⁹ Debbûsî, IV, 1264.

⁴⁰ Kuhistânî, Şemsüddin Muhammed, *Câmiu'r-Rumûz*, İst., 1300, II, 184.

⁴¹ Debbûsî, IV, 1264; Kâsânî, V, 112.

⁴² Şirâzî, Ebi İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb*, Beyrut, 1995, III, 369, vd.; İbn Arabî, Ebi Bekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk, A. M. El-Becavi, Beyrut, ts., I, 149, vd.; İbn Kudame, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğni*, Riyad, ts., VIII, 305; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li Ahkâmü'l-Kur'ân*, Mısır, 1967, III, 51, vd.; Şirbîni, Şemsüddin Muhammed b. Hatîb, *Muğni'l-Muhtac*, Beyrut, 1997, IV, 245.

⁴³ Serahsî, XXIV, 3; Rafîi, Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Azîz Şerhi'l-Vecîz*, thk. A.M.Muavvad ve A.A.Abdülmecûd, Beyrut, 1997, XI, 273; İbn Kudâme, VIII, 303; Kurtubî, III, 52.

⁴⁴ Serahsî, XXIV, 3; İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ala Dürri'l-Muhtâr*, İst. 1984, VI, 449.

Cumhurun, kitaptan delili Mâide suresi 90 ve 91. “يا أيها الذين آمنوا إنما الخمر والميسر والأصاب” والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون. إنما يريد الشيطان أن يوقع بينكم العداوة والبغضاء في الخمر ويصدكم عن ذكر الله” âye-i kerîmeleridir. Âyetlerde hamr, putlar gibi kabul edilmesinden, pislik diye adlandırılmasından, şeytan işi olmasından, kaçınılması emredilmesinden, kurtuluşun içilmemesine bağlanmasından, içenler arasında düşmanlık meydana getirmesinden, Allah’ı anmaktan alıkoymasından, namazı kılmada insanları engellemesinden ve tehdit içerikli soru tarzında nehy edilmesinden dolayı haram kılınmıştır denilmiştir.⁴⁵

Sünnetten delillere gelince, Hanefîler ve cumhur arasında bu hususta ileri sürülen hadis-i şerifler genelde mana açısından farklılıklar içermektedirler. Hamrın azının ve çoğunun haramlığı hususunda görüş birliği içerisinde olan cumhur mezhepler bazında farklı hadislerle bu görüşlerini temellendirmişlerdir.

Cumhurun ileri sürdüğü hadislerden bazıları şunlardır: “كل مسكر خمر وكل خمر حرام”⁴⁶ “Her sarhoşluk veren şey hamr dır ve her hamr da haramdır.”⁴⁷ “ما أسكر كثيره فقليله حرام”⁴⁸ “Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”⁴⁹ “إن الله لعن الخمر وعاصرها ومعتصرها وشاربها وبائعها”⁵⁰ “Hz. Peygamber (s.a.v.) şarapla ilgili olarak şu on kişiye lânet etti: Şarap yapmak için sıkana ve sıkıtrana, içene ve sâkilik yapana, taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayan ve parasını yiyene.”⁵¹ Aynı hadisi şerifi Hanefîler de kendi delilleri arasında göstermişlerdir. “Her sarhoş eden haramdır.”⁵² “Hamr akli çalışmaz hale getiren şeydir ve o hurmadan, kuru üzümünden, buğdaydan, arpadan ve baldan olmak üzere beş şeyden elde edilendir.”

Hanefîlerin ileri sürdükleri hadislerden bazıları: “إن الله تعالى حرم الخمر بعينها قليلا وكثيرها”⁵³ “Hamrın bizzat aynı, azı çoğu ve bütün içeceklerden sarhoş olmak haram kılınmıştır.”⁵⁴ “Hamrı içen puta tapan gibidir.”⁵⁵ “Hamrdan sakınınız, zira hamr bütün kötülüklerin anasıdır.”⁵⁶

Fıkıh ekollerinin gerekçe olarak ileri sürdükleri delillerinden de anlaşılacağı üzere, ister az ister çok olsun hamrın haramlığı hususunda Mu’tezililer hariç görüş birliği söz konusudur.

⁴⁵. Kuhistâni, II, 184.

⁴⁶. Müslim, Eşribe, 73; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5.

⁴⁷. İbn Mâce, Eşribe, 10; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3; Beyhakî, VIII, 296.

⁴⁸. İbn Mâce, Eşribe, 6; Ebû Dâvûd, Eşribe, 2; Tirmizî, Büyü, 58.

⁴⁹. San’ânî, IX, 233.

⁵⁰. Müslim, Eşribe, 1205

⁵¹. Zeylaî, IV, s.298

⁵². Zeylaî, IV, s.297

Hamrın Haram Olma Sebebi (İlleti):

Hanefîlerin çoğunluğu, hamrın haram oluşu domuz etinin yasak oluşu gibi herhangi bir gerekçeyle açıklanamaz demişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde “حرمت الخمر لعينها كثيرها وقليلها والسكر من كل شراب”⁵³ “Hamrın azı da çoğu da aynından dolayı ve diğer içeceklerden de sarhoş eden miktarı haram kılınmıştır.” buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu hadis-i şeriflerinde kıyaslamanın yapılamayacağına dair bir işaret vardır. Çünkü hadis-i şerifteki “ayın” kelimesi hamrın haram olmada diğerlerine örnek teşkil edemeyeceğinin nedenidir demişlerdir. Hanefîlerden bazıları ise, şarabın hamr diye isimlendirilmesinde etkili olan nedenlerin illet olarak düşünülebileceğini veya necis oluşundan dolayı haram olmuş olabilir diyerek farklı düşündüklerini ifade etmişlerdir.⁵⁴ Yine bazı Hanefîler ayının haram olmasının sarhoş etmesine bağlanamayacağını ifade ederlerken, bazı Hanefîler de ayının haram olmadığını, sarhoş olmanın haram olduğunu iddia etmişlerdir.⁵⁵

Kudûri (428/1036), hamr ile ilgili Şafîilerin görüşlerini şöyle açıklamıştır: “Şafîiler, hamrın yasaklanmasının illeti, hamrda var olan yapısından dolayı kişiyi kendinden geçirme, kişiyi aşırı derecede heyecanlandırma, içeni kendine bağımlı yapma ve keyif verme özelliğidir. Ayrıca onlara göre, bütün keyif veren içecekler hamr olarak kabul edildiğinden ve hepsi de bir nasla yasaklandığı için biri diğerine asıl teşkil etmemektedir. Çünkü sahip olmadığı illetten dolayı bir şeyin haram kılınması onlara göre doğru değildir.”⁵⁶

Halbuki Hanefîlere göre, az miktarda içilen hamr çok miktardaki gibi haramdır; ancak çoğunun verdiği keyfi hamrın az miktarı vermemektedir. Buna göre cumhurun iddia ettiği gibi, aşırı keyif ve zevk verme özelliğinin illet olmaması gerekir. Çünkü hiç kimse az miktardaki hamr hiç nedensiz yere haram kılınmıştır veya çok içilince öldüren “sekamunyâ”⁵⁷ bitkisinin suyunun azı haramdır diye hiç kimse dememiştir.⁵⁸

“*Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah’ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister.*” Âyet-i kerimesini Şafîiler illet olarak göstermişlerdir.⁵⁹

Âyet-i kerimede zikrolunan bu sayılan davranışların illet olarak kabul edilmesi doğru değildir; çünkü insanı Allah’ı anmaktan alıkoymayan her şey aklen de haramdır.

⁵³ Müslim, Eşribe, 1205.

⁵⁴ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6089; Bâbertî, Muhammed b. Muhammed, *el-Înâye*, Beyrut, 2007, VI, 175

⁵⁵ Bâbertî, VI, 175

⁵⁶ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6090.

⁵⁷ Suyu müşkil olan ve şeritleri dökmeye yarayan bitki.

⁵⁸ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6090.

⁵⁹ Râfîi, XI, 275; Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6090.

Yasak âyet-i nâzil olana kadar hamr helaldi. Şâyet aynı nedenden dolayı az miktardaki hamrı yasaklıyorsak, helal olduğu süreçte de haram olması gerekirdi. Alış veriş insanları Allah'ı zikirden alıkoymada, kumardan daha yaygın olduğu bir gerçektir. O zaman alış veriş de haram olması gerekirdi. Aslında insanı Allah'ı zikirden alıkoyan şey sarhoşluktur; hamr değildir. Hamrın çoğunun yasaklanması buna bağlı olabilir ve bu duruma nebizin çoğu da kıyaslanabilir. O zaman hamrın azının başka bir nedenden dolayı yasaklanmış olması düşünülebilir.⁶⁰

Kıyaslanabilir illet olarak kabul etmek daha evladır denirse:

Bu iddia sizin usulünüze göre doğru değildir deriz.⁶¹

Müşhil ilacı biraz içmek hamrdaki gibi çok içmeyi ve insanın kendisini içkiden alamamasına sebep olmuyor denirse:

Çok yemek yemenin insana zarar vermesi, azının da çoğunu gerektirmesine rağmen azının haram olmasını gerektirmez deriz.⁶²

Hamrla İlgili Diğer Hükümler:

A-Hamrın Tedavi Amaçlı Kullanımı:

Bizzat aynının haram oluşundan dolayı bazı ekollere göre tedavi ve diğer amaçlar için kullanımı caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde “إن الله لم يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم”⁶³ “Allah, size yasak kıldığı şeylerde sizler için şifa kılmamıştır” buyurmuştur. Diğer bir hadisi şerifte de “O, şifa değil hastalıktır”⁶⁴ buyurmuştur. Hanefilerden Serahsî (483/1090) ve diğerleri yukarıdaki görüşü nakletmişlerdir.⁶⁵ Çünkü hamrdan yararlanmak ona yaklaşma gibi kabul edilmiştir. Halbuki bize ondan uzak durmamız emredilmiştir şeklinde bir akli gerekçe göstermişlerdir.⁶⁶ İçmek şöyle dursun, ister insanda ister hayvandaki bir yaranın hamrla pansuman bile edilemeyeceği ifade edilmiştir.⁶⁷ Ancak zaruret halindeki susuzluğu gidermede içilebileceğini, tercih edilen kavle göre tedavi amaçlı kullanımının caiz olmadığı açıkça ifade edilmektedir.⁶⁸

Hanbelilerden İbn Kudâme (620/1223) kendi mezhebinin tedavi için cevaz vermediğini açıkladıktan sonra Ebû Hanîfe'nin susuzluğu gidermek veya tedavi için

⁶⁰ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6092.

⁶¹ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6092.

⁶² Daha geniş bilgi için bkz. Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6089, vd.

⁶³ Müslim, Eşribe, 5112; Ebû Davud, Tıp, 3873; Tirmizi, Tıb, 2046.

⁶⁴ Müslim, Eşribe, 5112.

⁶⁵ Serahsî, XXIV, 9, 21.

⁶⁶ Merginânî, IV, 109.

⁶⁷ Serahsî, XXIV, 21; Dâmâd Efendi, Muhammed b. Süleyman, *Mecmeu'l-Enhür*, İst, 1317, II, 573.

⁶⁸ İbn Âbidîn, VI, 449-450.

kullanımına izin verdiğini kaydeder.⁶⁹ Ancak İbn Kudâme'nin ifadesinde zaruret ve zayıf kabul edilen görüş gibi detay vermediğinden sanki Hanefîlerin bu hususta çokta mütesahil bir tutum içinde oldukları izlenimi meydana getirmektedir. Halbuki onlara göre, zaruret halinde susuzluğu belli bir süre gidermek için içilebilir.⁷⁰

Şafîilerin bu hususta yasaklayan ve cevaz veren onlara ait iki görüşleri vardır. Bir üçüncü görüşün ayrıntısı şöyledir: Hamrın saf veya karışımdan ibaret oluşu meselenin temelini oluşturmaktadır. Macun şekline dönüştürülmüş veya başka şeylerle karıştırılmış bir hamr karışımının diğer temiz ilaçlar bulunmadığında kullanımında bir beis yoktur. Ayrıca dindar Müslüman bir doktorun hastalığı iyileştireceğine dair tavsiyede bulunması halinde de böyle bir karışımın kullanımı caizdir. Ancak saf hamrın kullanımı caiz değildir. Öte yandan içilen miktarın sarhoş etmeyecek miktarda olması gerekir.⁷¹ Ancak Şirbînî (977/1569), hamrın ilaç ve susuzluğu gidermek için kullanımı tercihe şayan görüşe göre haramdır, demiştir.⁷² Serahsî, şafîilerin, adil iki kişinin bir kimseye tedavisinin ancak hamrı içmekle mümkün olabileceğini belirtmeleri durumunda, o kişinin hamrı tedavi amaçlı kullanabileceği ve sarhoş olması halinde had cezası gerekmeceği görüşünde olduklarını nakletmiştir.⁷³

İbn Arabî (543/1148), tedavi olmanın dinen vacip olmadığını belirttikten sonra, sahih kavle göre hamrın tedavi amaçlı kullanımının caiz olmadığını ifade etmiştir. Ona göre hamrın tıbbî amaçla kullanımı hususunda bazı tereddütler vardır.⁷⁴ Bazı Malikîler ise hamrın tedavi amacıyla kullanımı hususundaki ihtilaflara değinmemişler,⁷⁵ kendilerince yasak olmasını bu husustaki habere ters düşmemek şeklinde açıklamışlardır.⁷⁶

Tedaviye cevaz verenler, gerekçelerini Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Abdürrahman b. Avf uyuz olduğunda o'na ipek giymesine müsaade etmesine dayandırmışlardır. Cevaz vermeyenler ise, gerekçelerini Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Onda sizin için şifa yoktur" hadis-i şerifine dayandırmışlardır.⁷⁷

Öte yandan Şafîiler ilk etapta diğer mezheplere göre daha müteşeddit gibi görünseler de bu noktada diğer üç mezhepten daha ılımlı konumdadırlar.⁷⁸

⁶⁹ İbn Kudâme, VIII, 308.

⁷⁰ Debbûsî, IV, 1266.

⁷¹ Rafîi, XXI, 278, vd.; Şirbînî, IV, 247.

⁷² Şirbînî, IV, 247.

⁷³ Serahsî, XXIV, 25.

⁷⁴ İbn Arabî, I, 152.

⁷⁵ Kurtubî, VI, 289.

⁷⁶ Karâfî, Şihâbüddin Ahmed b. İdris, *ez-Zahire*, thk., Muhammed bû Hubze, Beyrut, 1994, IV, 112.

⁷⁷ İbn Rüşd, Ebî'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-Müctehid*, İst. 1985, I, 386-87.

⁷⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Rafîi, XI, 277.

Hamrın diğer hükümlerinden olan örneğin: İtlâf etme, helal olarak kabul etme vs. gibi konulara konunun hayli uzayacağından dolayı bilerek girmedik.

B-Sirkeleştirmek:

Hamr eğer kendi kendine sirkeleşirse ittifakla içilmesi helaldir. Çünkü bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v.) “نعم الأدم الخل”⁷⁹ “Sirke ne güzel katıktır”⁸⁰ buyurmuştur.⁸¹ Ebû Hanîfe’ye göre, hamrın sirkeleşmesi acılığının tamamen yok olup ekşiliğe dönüşmesiyle bilinir. Biraz acılık kalacak olursa hala hamr demektir ve içilmesi caiz değildir.⁸² Ebû Yusuf ve Muhamme’egöre, biraz ekşilik belirtisi hasıl olduğunda hamr sirkeye dönüşmüş kabul edilir.⁸³

Kişi sahip olduğu hamrın içine bir şeyler katarak sirkeleştirmeye kalkarsa bu hususta mezhepler arasında farklı görüşler vardır:

Hanefilere göre, bu yolla da sirke elde etmek caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hususta “إن دباغها يحله كما يحل خل الخمر”⁸⁴ “Herhangi bir derinin tabaklanması, hamrın sirkeleşip helal olması gibi onu temiz yapar” buyurmuştur.⁸⁵ Burada deriyi sirkeye benzetmiştir. Buna göre hamrdan elde edilen sirke tabaklanmış deriden daha helaldir.⁸⁶ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) hamrdan dönüşmüş sirkeyi överken kendi kendine dönüşmüş sirke ile dışarıdan müdahale ile sirkeleştirilmesi sağlanmış sirke arasında her hangi bir ayırım yapmamıştır. Hanefiler bu konuyla ilgili yorum yaparken şöyle demişlerdir: Sirke yapılmasına izin veren ve yapılmamasını emreden birbirine zıt iki hadis vardır. Bu durumda her iki hadis de konu ile ilgili delil olmaktan çıkarlar. Ayrıca o zamanki toplum henüz yeni Müslüman olmuştur ve içkiye karşı bir alışkanlıkları vardır. Eğer sirkeleştirmeye müsaade edilseydi yine hamr ile iç içe olacaklardı ki pek çok kişi kolayca eski alışkanlığını sürdürmeye kalkışabilirdi. Bu nedenlerden dolayı Hz.

Peygamber (s.a.v.) dökme emrini vermiştir.⁸⁷ Öte yandan sirkeleştirme hamrın kötü vasfını yok ettiği için mubah ve iyi vasıf geri döner denmiştir.⁸⁸

Şafiiler ve Hanbeliler; dışarıdan müdahaleyle yapılan sirkeleştirmenin hamrın hükmünü değiştirmeyeceğini belirtmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)’e Ebû

⁷⁹ Zeylai, IV, 311.

⁸⁰ Zeylai, IV, 310.

⁸¹ Kâsânî, V, 113; İbn Rüşd, I, 386; Karâfi, IV, 118.

⁸² Kâsânî, V, 113.

⁸³ Kâsânî, V, 113.

⁸⁴ Zeylai, IV, 311.

⁸⁵ Zeylai, I, 115-116.

⁸⁶ Debbûsi, IV, 1267; Kâsânî, V, 114.

⁸⁷ Kâsânî, V, 114.

⁸⁸ Merginânî, IV, 113.

Talha (31/651) yetimlerin veraset yoluyla sahip oldukları hamrını ne yapması gerektiğini sorduğunda, Hz. Peygamber (s.a.v.) o'na "dökmesini" emretmiş. Sirke yapayım mı diye tekrar sorduğunda ise, "Hayır"⁸⁹ cevabını vermiştir. Şafîiler buradaki nehyi hiçbir nedene bağlamaksızın, haram hükmü vermişlerdir.⁹⁰ Sadece hamırdan uzaklaşmamız emredildi. Sirkeleştirme de ise bir yaklaşma söz konusudur gibi bir yorumda bulunmuşlardır.⁹¹ Hanbelîler farklı bir delil olarak Hz. Ömer'in (23/644) minberde "katkıyla bozulan hamrın sirkesinin helal olmayacağına" dair sözlerini ileri sürmüşlerdir. Eğer hamr, bulunduğu yerden güneşe çıkartıldıktan veya tersi yapıldıktan sonra sirkeleşirse cumhura ve Şafîilerin sahih kavline göre helaldir.⁹²

Malikîler; sirkeleştirme hakkında iki görüş bildirmişlerdir: Birinci görüşe göre, dışarıdan yapılan müdahale ile elde edilen sirke asla helal değildir. İkinci görüşe göre ise, bu tür yolla elde edilen sirkenin içimi ve kullanımı mekruhtur.⁹³

Hamr sirkeye dönüştüğünde içinde bulunduğu kabın her tarafı da dolaylı olarak kendiliğinden temiz kabul edilir.⁹⁴

C-Alım, Satım ve Temellük:

Cumhur; bir müslümanın hamrını satmasının, satın almasının, onunla hediyeleşmesinin, irs ve bağış gibi muhtelif yollardan hamra sahip olmasının caiz olmadığı görüşündedir. Çünkü bu tür şeyler hamırdan faydalanma kapsamına girmektedir. Ayrıca alım-satım onu değerli kılmaktadır ki bu durum Cenâb-ı Hakk'ın onu pislik diye nitelendirerek yasakladığı âyet-i kerimeye ters düşmek olur.⁹⁵ Bu hususla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: "İçilmesini yasaklayan satılmasını ve ücretinin yenilmesini de yasaklamıştır."⁹⁶ Bu meyanda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in lânet ettiklerinin içinde hamrını satan ve satın alan da bulunmaktadır. Öte yandan Hanefîlerin sahih kavline göre, hamrın maliyetinin düşmeyeceği hususuna dair görüş bildirmişlerdir. Bu durumda, bir zimmî borçlu olduğu Müslüman'a hamırdan elde ettiği kazançla borcunu ödese Müslüman'ın bu parayı alması caizdir. Çünkü zimmîlerin kendi aralarında hamrın alım satımından elde edilen para onlara göre temiz paradır. Ancak Müslümanla ilgili olarak değeri olmadığı gibi Müslüman'ın hamrını itlaf veya gasp edene bir şey gerekmez.⁹⁷ Ebû Hanîfe'ye göre, üzüm şıra-

⁸⁹. Ahmed b. Hanbel, IV, 383.

⁹⁰. İbn Rüşd, I, 386.

⁹¹. Debbûsî, IV, 1266; Zuhaylî, VI, 160-161.

⁹². İbn Kudâme, Ahmed b. Muhammeed, *el-Muğni*, Riyad, ts. VIII, 319- 320

⁹³. Karâfi, IV, 118; Kurtubi, VI, 290.

⁹⁴. Meydânî, Abdülganî el-Guneymî, *el-Lübâb*, el-Kitap ile birlikte, Mısır, 1963, III, 216-217.

⁹⁵. İbn Âbidîn, VI, 449.

⁹⁶. Zeylai, IV, 297.

⁹⁷. Merginânî, IV, 109.

sının hamr üretmek isteyenlere satımı caizdir. Çünkü temiz bir ürün olduğundan ve satıcının niyetinde de bir yanlışlık olmadığı için aldığı para helaldir. Sahibeyn'e göre mekruhtur.⁹⁸ Hasan el-Basrî (110/728), Atâ (114/732) ve Süfyân es-Sevrî'nin (161/777) hamr üretecek kişiye hurma satılmasında bir beis olmadığını söyledikleri rivâyet edilmiştir. Sevrî'nin, dilediğine helal şeyi satmakta serbestsin, dediği rivâyet edilir. Çünkü, onlara göre, Allah şartları tam olan alış veriş helal kılmiştir.⁹⁹ Yine Hanefîlere göre miras yoluyla hamrın mülkiyetine sahip olmak caizdir; ancak kişi miras yoluyla elde ettiği bu hamrı dökmekle mükelleftir.¹⁰⁰ Diğer Mezheplere göre bu tür alım - satımlar caiz değildir. Özellikle de Hanbelîler bu hususta daha kesin tavır içinde olduklarını aşağıdaki örneklerde görmekteyiz. Onlara göre, eğer kasap veya fırıncı müşterinin satın aldığı etle içki ziyafeti vereceğini sezerlerse ekmeği veya eti satmaları caiz değildir demişlerdir.¹⁰¹

Görüldüğü kadarıyla özellikle de alım-satım hususunda dört mezhep âlimleri arasında görüş birliği mevcuttur.¹⁰² Ancak bazı ayrıntılarda Cumhurla Hanefîler arasında ihtilaf vardır.

D-Mahiyetinin Necâset-i Galîza Oluşu:

Cenâb-ı Allah'ın Kur'an-ı Kerimde hamrı pislik diye nitelendirmesinden hareketle şer'î ve manevî yönden necaseti galîza olarak anlaşılmıştır.¹⁰³ Buna göre kişinin elbisesine alan olarak dirhem miktarından fazla hamr isabet etse Hanefîler'e göre o elbise ile namaz kılmak caiz değildir.¹⁰⁴ Cumhur diğer içkileri de hamr gibi necis kabul etmiştir ve onlara göre de elbiseye bulaşan necâsetin azı çoğu yoktur hepsi eşittir.¹⁰⁵ Ancak İmam Muhammed (189/749) daha da kolaylaştırıcı bir yol takip ederek elbisenin dörtte biri miktarı necâset namazın sıhhatına manidir demiştir.¹⁰⁶ Öte yandan Rabîa (136/753) Leys b. Sa'd (175/791) Şafîilerden Müzenî ((264/877) gibi âlimler de hamrın sadece içilmesinin yasak olduğunu ve yasak oluşunun da onun necis olduğu anlamına gelmediğini iddia etmişlerdir. Onlara göre, şâyet hamr necis olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.v.) halkın sahip oldukları hamrı Medine'nin yollarına dökmelerine izin vermezdi, demişlerdir.¹⁰⁷

⁹⁸. Serahsî, XXIV, 26.

⁹⁹. İbn Kudâme, IV, 245.

¹⁰⁰. Kâsânî, V, 113.

¹⁰¹. İbn Kudâme, IV, 246.

¹⁰². Serahsî, XXIV, 24, vd.; Şirâzî, Ebî İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb*, Beyrut, 1995, II, 9, vd.; İbn Kudâme, IV, 247; Kurtubî, VI, 289.

¹⁰³. Bâbertî, VI, 176; Reşid Rıza, *Tefsirü'l-Menâr*, Kahire, 1367, VII, 63.

¹⁰⁴. Kâsânî, V, 115; Merginânî, IV, 109.

¹⁰⁵. İbn Rüşd, I, 64; İbn Kudâme, IV, 247; Kârâfî, IV, 106.

¹⁰⁶. Meydânî, I, 56-57.

¹⁰⁷. Kurtubî, VI, 288-289.

E-Hamrı İçenin Cezası:

“Çoğu sarhoş edenin azıda haramdır” ve “ Kim hamrı içerse üç defa tekrarlayarak değnek cezasına çarptırınız”¹⁰⁸ hadisi şeriflerine binâen cumhur hamrı az veya çok içene had cezası gerekir demişlerdir. Kişi suyla karıştırılmış hamrı içerse hamra bakılır. Hamrın oranı sudan fazla ise, kişi had cezasın çarptırılır. Çünkü hamrın aynı haram olduğundan sarhoş edip etmediği önemli değildir. Suyun oranı hamırdan fazla olduğundan dolayı hamrın tadı ve kokusu suyun içinde kaybolduysa, had cezası gerekmez. Ancak hamr zerreciklerini içinde bulunduran sudan içmesi caiz değildir. Ancak bu suda çok içerek sarhoş olursa had gerekir.¹⁰⁹

Hamrı ateşte kaynatmak da hükmünü değiştirmeyecektir. Ancak hamırla pişirilen yemeğin suyundan yiyen kişiye sarhoş olmadığı sürece had cezası gerekmez. Çünkü hamrın özelliği çığ olması, ateş görmemesidir. Öte yandan hamırdan asıl olan içmektir ve yemekle arasında fark vardır. Buna göre, hamrın tortusu yemeye daha elverişli olduğu için yiyene had cezası gerekmez.¹¹⁰

Cumhura göre ceza miktarı hür kişilerde seksen değnektir. Köle kişilerde ise, bunun yarısı kırk değnektir.¹¹¹ Şafilere göre, kişi ister hamr ister başka tür sarhoş edici içsin, cezası hürler için kırk değnektir. Çünkü Hz. Ali (40/660) bu hususta Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekr ‘in tatbikatının bu yönde olduğunu; ancak Hz. Ömer’in ise seksen değnek uyguladığını ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre kölenin had cezası yirmi değnektir.¹¹²

Hammaddesi Farklı Olmakla Birlikte Hamr Hükmüne Tâbi Tutulan İçecekler

1) Seker: (سكر)

a-Tanımı: Sözlükte seker, hurmadan, küşüs adındaki sarmaşık ve mersin bitkisinden elde edilen içecek anlamına gelir. Ebû Ubeyd (224/838) sekeri hurmanın suda demlenmesiyle elde edilen içecek olduğunu ifade etmektedir.¹¹³ Râzî (666/1267) sekerin hurmadan yapılan nebiz olarak tanımını yapmıştır.¹¹⁴

b-Terim olarak sekerin tanımı : Ebû Hanife’ye göre seker: Taze hurmanın suda çığ olarak hiç ateşte pişirilmeden demlenmesinden elde edilen içecek veya taze hurmanın çığ suyunun kendi kendine kaynayıp sertleştikten ve köpük attıktan sonra

¹⁰⁸ Zeylaî, III, 342.

¹⁰⁹ İbn Âbidîn, VI, 449-450.

¹¹⁰ Serahsî, XXIV, 25; Merginâni, IV, 109-110.

¹¹¹ Meydâni, III, 194; İbn Kudâme, VIII, 304, vd.; Zuhayli, VI, 159.

¹¹² İbn Rüşd, II, 370, vd.

¹¹³ İbn Manzûr, “skr” md.

¹¹⁴ Râzî, Muhammed b. Ebi Bekr, *Muhtaru’s-Sihâh*, “skr” md. İst. 1987,

kaynamasının durması ve sakinleşmesidir.¹¹⁵ Kadı zâdenin 'kaynatılmamış hurma suyundan elde edilen nebizin, seker olduğunu ifade ettiğini' nakletmiştir.¹¹⁶

Hanefilerden Ebû Yusuf, Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre; demlenen taze hurma suyunun kendi kendine kaynaması ve sertleşmesi, köpük atıp atmaması hamrda da olduğu gibi önemli değildir.¹¹⁷

c- Hükmü: Sekerin hükmü köpük attıktan sonra hamrın hükmü gibidir. Köpük atmadan önce içilmesinde bir beis yoktur. Şerik b. Abdillah (177/793), Nahl suresi 67. âyet-i kerimesine binâen, sekerin mubah olduğunu iddia etmiştir.¹¹⁸ İbn Ömer (84/703) sekerle ilgili sorulduğunda, hamrın künyesi yoktur diyerek, hükmünün hamrıyla aynı olduğunu kastetmiştir.¹¹⁹ Hanefiler de bu doğrultuda hareket ederek hükmünün haram olduğunu ifade etmişlerdir.

2)eL-Fadîh: (الفضيح)

a-Tanımı: Sözlükte el-Fadîh: Ham hurmanın kurutulduktan sonra ikiye ayırarak hiç ateşe temas ettirmeden suyla demlendikten sonra elde edilen hurma suyudur. Aynı zamanda üzüm suyuna da fadîh dendiği nakledilmektedir.¹²⁰

b-Terim olarak tanımı: Ham hurma kurutulduktan sonra dövülüp demlendikten, suyunun kendi kendine kaynayıp kabardıktan sonra sertleşen ister köpüğünü atmış veya atmamış olan bir içkidir.¹²¹

c-Hükmü: Pişirilmemiş hurma suyu ister fadîh veya seker adı altında olsun hükmü haramdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) " Hamr hurma ve üzümde elde edilir" ¹²² buyurmaktadır.¹²³ Fadîh ismi de içeni dünyada ve ahrette rezil rüsva ettüğinden dolayı kendisine bu ismin yakıştırılması yapılmıştır.¹²⁴

3)'Nekiu' z-Zebîb"(Kuru üzüm sırası): (نقيع الزبيب)

a-Tanımı: Kuru üzümün bir kapta ıslanması veya demlenmesi, çıkan sıranın süzülükten sonra içilmesidir.¹²⁵

b-Terim olarak en- Nakî': Kuru üzüm suda demlendikten sonra elde edilen

¹¹⁵ Debbûsî, IV, 1263;Kâsânî, V, 112 .

¹¹⁶ Merginânî, IV, 108; Bilmen, III, 21; 110; Zuhaylî, VI, 153.

¹¹⁷ Zuhaylî, VI, 153.

¹¹⁸ Merginânî,.IV, 110; Zeylai, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyinü'l-Hakâik*, Kahire, 1315, VI, 45.

¹¹⁹ Merginânî,.IV, 108; Kâsânî,V, 114; Kârâfî, IV, 113; eş-Şirbînî, IV, 245.

¹²⁰ İbn Manzûr, "fdh" md.

¹²¹ Serahsî, XXIV, 6; Kâsânî,V, 112; Zuhaylî, VI, 153.

¹²² İbn Mâce, Eşribe, 1121.

¹²³ Serahsî, XXIV, 6; Kâsânî, V, 112; Kârâfî, IV, 113; Şerbînî, IV, 245.

¹²⁴ Serahsî, XXIV, 6.

¹²⁵ İbn Manzûr, "nka" md

şirasının kendi kendine kaynaması için bekletildikten sonra sertleşmesi ister köpük atmış veya atmamış olan bir içkidir.¹²⁶

c-Hükmü: İbn Abbâs, nakî'le ilgili sorulduğunda, onu üzüm suyunun bir benzeri olarak kabul etmesinden dolayı o hamr gibidir ondan sakın demiştir.¹²⁷

4) *Tilâ veya Müselles*: (طَلَاءٌ أَوْ الْمُثَلَّتْ)

a-Tanımı: Üzüm şirasının kaynatılarak üçte ikisinin buharlaşarak gitmesini sağlamaktır. Bazı Araplar hamr durumundaki bu içkiye kulağa hoş gelsin diye tilâ ismini verdikleri rivâyet edilmiştir.¹²⁸

b- Terim olarak Tilâ: Üzüm suyunun pişirilerek üçte ikisinin buharlaşmasından sonra kalan üçte birinin keskinleşerek alkole dönüşmesidir. Buna müselles de denir.¹²⁹ Kâsânî (587/1182) üzüm suyunun kaynatılarak üçte ikisinden azının buharlaşması olarak tarif etmiştir.¹³⁰

c-Hükmü: Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre, kişi bu içkiyi vücuduna güç kazandırmak veya tedavi amaçlı içerse şer'an bir beis olamadığı; ancak eğlence ve zevk amaçlı içilmesi durumunda cumhurun da benimsediği gibi haram olduğunu belirtmişlerdir.¹³¹ Tilâ ve nakî' ve türleri; kaynatıldıktan sonra eğer hala tatlı iseler ittifakla içilmeleri helaldir. Ebû Hanife'ye göre sertleştikten sonra da sarhoş olmayacak şekilde içilebilir. Eğer tilâ ve nakî' köpük attıysa ittifakla haramdır.¹³²

5) *el-Bâzık*: (البازق)

a-Tanımı: Kırmızı şarabın adının bâzık olduğu ifade edilmiştir. Ebû Ubeyd, bu kelimenin Farsçadan alındığını belirtmiştir.¹³³

b-Terim olarak el-Bâzık: Kıvama gelinceye kadar kaynatılan üçte ikisinden azı buharlaştıktan sonra sertleşen ve sarhoş edici hale dönüşen üzüm suyudur. Şâyet ateşte pişirilirken yarısı buharlaşırsa ona munassaf denir.¹³⁴

c-Hükmü: "Her sarhoş eden haramdır" hadis-i şerifine dayandırılarak, yukarıdaki adı geçen tilâ, seker ve nakî' türlerinde de olduğu gibi bâzık da haramdır.¹³⁵ Kaynatıldıktan sonra hala tatlı ise içilmesi helaldir. Köpük atarsa azı da haramdır.

¹²⁶ Kâsânî, V, 112; Merginânî, IV, 112; Zuhaylî, VI, 154.

¹²⁷ Serahsî, XXIV, 6; Kâsânî, V, 112; Kârâfî, IV, 113; İbn Kudâme, VIII, 305; Şerbîni, IV, 245.

¹²⁸ Râzî, "tly" md.

¹²⁹ Merginânî, IV, 108; Zuhaylî, VI, 153-154.

¹³⁰ Kâsânî, V, 112.

¹³¹ Kâsânî, V, 116; Merginânî, IV, 111; Zuhaylî, VI, 154.

¹³² Kuhistânî, II, 185.

¹³³ 26 İbn Manzûr, "bz" md

¹³⁴ Meydânî, III, 213, vd.; Dâmâd Efendi, II, 569; Zuhaylî, VI, 154.

¹³⁵ Dâmâd Efendi, II, 570.

Ancak helaldir diyen de küfürle itham edilemez. İçene de fasık denilemez. Sarhoş olmadığı sürece de içene had cezası uygulanamaz.¹³⁶ Evzâî (157/773) de bu tür için helaldir ve güzel bir içkidir yorumunda bulunmuştur.¹³⁷

6)-el-Cumhûrî: (الجمهوري)

a-Tanımı: Cumhûrî: Hurma, kuru üzüm, mısır ve arpa gibi meyve ve baklagillerin kaynatılırken buharlaşan miktarı kadar kendisine tekrar su ilave edilen böylelikle yeniden eski miktarı kadar olan sonra pişirilip kaplara konan ve bu kaplarda sertleşip sarhoş edici hale dönüşen, sonradan icat edilen ve adından da anlaşılacağı gibi halk arasında yaygın olarak kullanılan bir içki türüdür.¹³⁸

b-Terim olarak el-Cumhûrî: Kaynatılırken üçte ikisi buharlaşan ve bu buharlaşan miktar kadar kendisine su ilave edilip tekrar kısık ateşte pişirildikten sonra sertleşen ve sarhoş edici hal alan içecektir.¹³⁹

c-Hükmü: Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre, keyif ve eğlence amaçlı içilmesi halinde haramdır. Sağlık amaçlı içilebilir. İmam Muhammed ve cumhur'a göre, içme sebebi ne olursa olsun haramdır.¹⁴⁰

Yukarıda belirtilen nebizlerin tanımından da anlaşıldığı üzere, içilmesi haram olan içeceklerin hammaddelerini hurma, kuru üzüm, baklagillerden de mısır ve arpa gibi türler oluşturmaktadır. Ayrıca bu içeceklerin imalatı bazen çiğ pişirilmemiş suyun bekletilerek sertleşmesini sağlanmaktadır. Diğer bazıları da ateşte üçte biri, üçte ikisi veya yarısı kalıncaya kadar kaynatılarak sonra da alkole dönüştürmek için bekletilmektedir.

Hamrın dışındaki bu içeceklerin haramlığı hamrın mertebesinde değildir; çünkü bunların haramlığı kesin nasla sabit değildir, içtihatla tespit edilmiştir. Bu nedenle içilmesi helaldir diyeni küfürle itham edemeyiz. Gazâlî (505/1111), bu sözü söyleyenin küfürle suçlanmasını beğenmeyerek haddi zatında icmayı hiç yok sayanı bile biz küfürle itham edemezken icmaya ters düşeni nasıl olurda küfürle itham ederiz demiştir.¹⁴¹ İçen sarhoş olmadığı sürece de kişiye had cezası uygulayamayız. Ayrıca, necislik yönünden hamrın necaseti galîza, diğerlerinin necaseti bir rivâyete göre necaseti hafîfedir.¹⁴² Ebû Hanîfe'ye göre; nebizlerin alım ve satımı caizdir. Kişinin nebizine biri zarar verdiğinde tazminat vermek zorundadır. Çünkü değerli mal hükmündedir.¹⁴³

¹³⁶ Meydânî, III, 214.

¹³⁷ Merginânî, IV, 110.

¹³⁸ İbn Manzûr, "cmhr" md.

¹³⁹ Kâsânî, V, 112; Zuhaylî, VI, 154.

¹⁴⁰ Merginânî, IV, 112; Zuhaylî, VI, 154.

¹⁴¹ Merginânî, IV, 110; Rafîî, XI, 274.

¹⁴² Merginânî, IV, 110; Meydânî, III, 214; Dâmâd Efendi, II, 570.

¹⁴³ Merginânî, IV, 110.

II.BÖLÜM: NEBİZ

Nebizin yapımında kullanılan meyve ve tahıl özlerinin mayalanma süreleriyle ve bu sürelerin meydana getirdiği hükümlere geçmeden önce, fakihlerin nebiz diye adlandırılan bu içeceklerin hükümlerini farklı değerlendirmelerine neden olan sebeplere değinmek istiyoruz.

Fakihler arasında sıkılmış taze meyve sularının ve hububattan elde edilen özlerin taze olarak içilmesinin helal olması hususunda ihtilaf yoktur. Görüş ayrılığı sıkılmış bu meyve suları veya demlenen taze ve kuru meyvelerin suyunun bekletilme süresiyle ilgilidir. Çünkü bu özler ve sular bekletildiğinde mayalanma ve keskinleşme başlamaktadır. Bekletilme ve demleme süresiyle ilgili detaya girmeden önce fakihleri nebizle ilgili farklı düşünmeye iten sebepleri belirlemeye çalışacağız.

Kanaatimizce, İslâm Hukukçularını nebizle ilgili farklı görüşlere sevk eden nedenlerin başında bu konuda gelen farklı deliller ve yapılan farklı kıyaslar gelmektedir. Her iki grubu da haklı olduğu kanısına sevk eden gerekçeleri tespit etmede yarar olduğunu düşünüyoruz. Bu gerekçelendirmeleri şöyle sıralamak mümkündür:

A-Cumhurun Gerekçeleri İki Ana Temele Dayanmaktadır:

a)-Bu hususla ilgili şer'î naslar:

b)-Etki ve sonucundan hareketle farklı ham maddelerden elde edilen bu içecekleri hakiki veya mecazi manada nebiz diye isimlendirmeleri.

B-Hanefilerin Gerekçeleri İki Ana Temele Dayandırılabilir:

a)- Mekke' de nâzil olan "*Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de hem içki, hem de güzel bir yiyecek elde edersiniz. Şüphesiz ki, bunda aklını kullanan bir topluluk için kesin bir ibret vardır.*"¹⁴⁴ âyet-i kerimesinin zahir manası Hanefilerin görüşlerinin temelini oluşturmaktadır.

b)-Kıyas: Hanefilere göre, Kur'ân-ı Kerim hamrı yasaklama nedeni, " içkinin insanları Allah'ı anmadan, insanlar arasında düşmanlığa ve insanların birbirlerine karşı kin ve nefret duymaya sebep"¹⁴⁵ olmasıdır. Bu âyette adı geçen yasaklama nedenleri ancak kişinin sarhoş olması halinde gerçekleşebilir. Bu durumda hamrın dışındaki nebiz türü içeceklerde sadece sarhoş eden miktarın yasak olması gerekir. Hamr ile ilgili de böyle düşünemeyiz; çünkü hamrın azının da çoğununda haram olduğuna dair icmâ olduğu beyan edilmiştir.¹⁴⁶

1- Nebiz: (النبيذ)

Tanımı ve Hükümü:

¹⁴⁴ Nahl,16/67.

¹⁴⁵ Mâide,5/91.

¹⁴⁶ İbn Rüşd, I, 382, vd.

A-Tanımı:

Sözlükte Nebîz: Kuru üzüm veya hurmanın bir kabın içindeki suya atılarak sarhoş edici özelliği kazanıncaya kadar orada demlenmesidir. Aslında “نَبَذَ” atmak demektir. Nebîz yapmak isteyen kişinin bu meyvelerden nebîz yapmak istediğinde meyveleri suya atmasından dolayı nebîz olarak isimlendirilmiştir.¹⁴⁷

Terim olarak Nebîz: Su içine atılarak yeterli derecede pişirildikten sonra mayalanıp keskinleşmesi ve sarhoş edici hale gelmesi için bekletilen içkidir.¹⁴⁸

Cumhura göre bir tane bile olsa kabarcığın nebizin üzerine çıkmasıyla mayalanma süreci başlamış demektir. Ebû Yûsuf ve Muhammed de bu görüştedir.

B-Hükmü:

a)-Cumhura Göre: Arapçada her sarhoş edici şeye müşterek bir isim olarak hamr adı verilmektedir. Ayrıca hamrı yasaklayan âyet-i kerîme indiğinde Medine'deki içki imalatı tek düze değildi. Her çeşit meyve, hububat, deve ve kısrak sütünden de üretilmekteydi. Bu nedenle sarhoş eden her içkinin hamr kabul edileceğini ifade etmişlerdir.

Cumhurun bu görüşünü desteklemek için ileri sürdüğü lügavî , aklî ve naklî deliller şunlardır:

aa)-Dil Yönünden: Cumhur, Cenâb-ı Hak hamrı yasakladığında onun mahiyetini açıklamadığı için, bu konudaki âyetin indiği dile göre anlaşılması gerekir demişlerdir.¹⁴⁹ Dilciler de hamrın tarifini yaparken “ Hamr, akli çalışamaz hale getiren her türlü içkinin adıdır” demişlerdir.¹⁵⁰ Çünkü o günlerde Medinedeki içkilerin ham maddesini genelde yaş ve kuru hurma oluşturmaktaydı. ¹⁵¹ Ayrıca Şafilere göre hamr, şer'î anlamda bütün sarhoş eden içeceklerin adıdır. Onların hamrın lügavî hakikati konusunda iki görüşü vardır. Hatîb eş-Şîrbînî bu hususla ilgili şöyle demektedir: “Bizim âlimlerimiz nebîz çeşitlerinin hakiki anlamda hamr diye isimlendirilmesi hakkında iki görüşe ayrılmışlardır. Müzenî (264/877) ve bir grup, müşterek özellik ve etkiye haiz içeceklerin aynı isimle adlandırılması gerektiğini açıklamışlardır.” Buna göre bu yaklaşımın dilde kıyas olarak algılanması gerekir ve bu yaklaşım âlimlerin çoğunluğuna göre caizdir demişlerdir.¹⁵² Rafî (623/1226) bir çok âlimlerin, nebîz ve çeşitlerine ancak mecâzî manada hamr adı verilebileceği görüşünde olduklarını bildirmiştir.¹⁵³

İbn Hacer el-Heytemî de (974/1567) bu hususta kendi mezhep âlimlerine atfen

¹⁴⁷ İbn Manzûr, nbz” md.

¹⁴⁸ Kudûri, *el-Kitap, el-Lübâb ile birlikte*, III, 214;Debbûsî, IV, 1263; Damat Efendi, II, 571.

¹⁴⁹ Hilâlî, Sadeddin Mes'ad, *Te'sîl-Şer'i li'l-Hamr ve'l-Muhaddirât*, Kuveyt, 2002, 93, vd.

¹⁵⁰ Ez-Zebîdî, “ha” faslı, “r” babı.

¹⁵¹ İbn Arabî, I, 149.

¹⁵² Şîrbînî, IV, 186.

¹⁵³ Şîrbînî, IV, 186.

şu nakilde bulunmuştur: “Aslında hamr, sertleşmiş üzüm suyunun adıdır. Diğer sarhoş edici içeceklerin hamr diye adlandırılması sadece iki yolla mümkündür: 1. Dilde çeşitli isimlerin sahip oldukları müşterek özelliklere binaen birbirlerine kıyasın mümkün oluşundan dolayı lügat yönünden kıyasın yapılabilmesidir. Bu yöntem İbn Sürec, İbn Ebî Hüreyre, Ebî İshak eş-Şîrâzî ve Râzî gibi bizim Mezhebe mensup bir çok muhakkik tarafından da benimsenmiştir. Bu görüşe göre iki isim arasında ki ortaklık dil açısından sabit olduğu için yasak âyetine binâen nebiz ve diğerlerinden kaçınmak, içmemek ve onların haram oluşu nebizin hamra kıyasıyla değil de bizzat yasaklayan âyetlerden dolayıdır. 2. Şer’î yönden kıyas yapılabilmesinin imkan dahilinde olmasıdır. Cüveynî, Gazâlî ve Âmidî bu görüşü benimseyenler arasındadırlar. Çünkü onlara göre dil, kıyasla tespit edilemez. Bu durumda her ne kadar hamrın hükmü nebize verilse de nebize hamr denemez” demişlerdir.¹⁵⁴ İkinci görüşten de anlaşıldığı üzere Hanefîler yaptıkları tercihlerinde yalnız degillerdir.

bb)-Nakli Deliller: “كل مسكر خمر وكل مسكر حرام”¹⁵⁵ “Her sarhoş eden hamrdır ve her sarhoş eden de haramdır”¹⁵⁶ O halde hamr da haramdır. “Sarhoş eden her içecek haramdır”

Yahya b. Ma’în (223/837)bu hadisle ilgili olarak “konusunda en sahih hadistir” demiştir.¹⁵⁷

Hattâbî (388/998) de bu hadis-i şerifin iki şekilde yorumlandığını ifade etmiştir: Birincisi: Sarhoş eden bütün içeceklerin adına hamr demek mümkündür. Bu yorumu benimseyenler, şer’in eskiden olmayan bir hükmü ihdas etmesi nasıl mümkünse, aynı şekilde isim de ihdas etmesi mümkündür demişlerdir. İkincisi: Bir içecek bizzat hamrın kendisi gibi olmasa da haram olmada ve içene had cezası gerektirmede hamr gibi kabul edilebilir. Çünkü etki cihetiyle hamr gibidir. Bu anlayış, farklı isimler adı altında olan nebbâş ve lûtînin kıyas yoluyla hırsız ve zânî gibi aynı cezaya çarptırılmasıyla benzerdir demişlerdir.¹⁵⁸

Enes b. Mâlik (91/709) yasakla ilgili şöyle demiştir: “Ebî Talha’nın evin de içki ikramında bulunuyordum ve o dönemde halkın içtiği içki fadîh idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) tellala “hamrın yasaklandığına dair şehrin cadde ve sokaklarında duyuru yapmasını” istemiştir.”¹⁵⁹ Bu hadis ve farklı versiyonlarından da anlaşılan şey; sahabilerin hamrın üzüm suyundan yapılan bir tür olduğunu bildikleri gibi ayrıca o ismin kendine de has olmadığını benzer isim altında başka ham maddeden yapılan pek çok çeşit

¹⁵⁴ İbn Rüşd, I, 383; Heytemî, İbn Hacer, *el-Fetâvâ el-Kübrâ el-Fıkhiyye*, Mekke, 1983, I, 32-33.

¹⁵⁵ Buhârî, “Vudû”, 242.

¹⁵⁶ Müslim, “Eşribe”, 5186-87.

¹⁵⁷ İbn Rüşd, I, 383.

¹⁵⁸ Hattâbî, Hamed b. Muhammed b. İbrahim, *Meâlimüs-Sünen*, Münziri’nin Muhtasarı Süneni Ebi Dâvud, ile birlikte, Thk. M. Hâmid el-Fıkkî, Beyrut, ts. 1973, V, 265.

¹⁵⁹ Buhârî, “Eşribe”, 3; Ahmed b. Hanbel, III, 277.

içecek olduğunu da biliyor olmalarıdır.¹⁶⁰

Numan b. Beşîr de (64/683) Hz. Peygamber (s.a.v)'den şöyle bir rivâyette bulunmaktadır: “Hamr yaş ve kuru üzüm, hurma, buğday, arpa ve mısır suyundandır. Size çoğu sarhoş eden şeyi yasaklıyorum.”¹⁶¹ Bu hadisi şöyle yorumlamak mümkündür. Sanki Hz. Peygamber (s.a.v.) ileride hamr ile ilgili meydana gelebilecek şüpheleri yok edip hamrın diğer meyve ve hububattan da elde edilebileceğini bize öğretmek istemektedir. Ayrıca ileride başka isimler adı altında yapılacak sarhoş edicilerden de sizleri ayrıca men ederim demiş gibi anlaşılması gerekmektedir.¹⁶² “Kim dünyada hamrı içip tövbe etmeden ölürse, Ahrette Allah onu hamrından mahrum eder”¹⁶³ Konuyla ilgili daha birçok hadis sıralamak mümkündür.

cc)-Aklı Deliller: Ebû Mûsa el-Eş’ârî (42/662) baldan ve buğdaydan yapılan bir içki hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.)’e sorduğunda, “birincisi için bita’ ikincisi içinde mizer”¹⁶⁴ diyerek açıklama yaptığı gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)’in isimlerin mahiyeti hakkında da açıklama yapması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü içlerinde yeni yetişen nesilden bu isimleri bilmeyenler olabilir veya aralarında Arap olmayanların bulunması mümkündür demişlerdir.¹⁶⁵

Ebû Mûsa el-Eş’ârî bir gün Basra’da minberde şöyle demiştir: “Medine’nin hamrı el-büsrdür: (البُسْرُ) Yemen halkının hamrı el-bitadır: (البِتَاعُ) Habeşistanlıların hamrı ise mızrdır” (المِزْرُ) diyerek o günkü içecek türlerinin adlarını ve ham maddelerini detaylı şekilde açıklamıştır.¹⁶⁶

Hamra akli örttüğü için hamr denmiştir. Bu hususta kendi görüşlerini destekleyen başka pek çok akli ve nakli delilleri mevcuttur.

b)-Hanefîlere Göre:

Hanefîlere göre nebîzleri ikiye ayırmak mümkündür. 1, Hurma ve üzüm suyundan elde edilen nebîzler. Bu iki türün helal olması için ateşte pişirilme ve sarhoş olmama ayrıca eğlence amaçlı içmemek şartı aranır. 2. Diğer meyve ve hububattan elde edilenler ki bunların kaynatılma zorunluluğu yoktur. Bunlarda aranan tek şart zevk ve eğlence amaçlı değil de vücuda yarar sağlama ve vücudu güçlendirme veya yemeklerin hazmı için içilmesinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre bir sakınca yoktur. İmam Muhammed bu hususta Cumhurla beraber hareket etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁰ Hilâlî, s.,100.

¹⁶¹ Ebû Dâvud, “Eşribe”, 1

¹⁶² Hilâlî, s.,100.

¹⁶³ Buhârî, “Eşribe”, 1; Müslim, “Eşribe”, 73; Tirmizî, “Eşribe”, 1; İbn Mâce, “Eşribe”, 3

¹⁶⁴ Müslim, “Eşribe”, 71.

¹⁶⁵ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6084.

¹⁶⁶ Kudûri, a.g.e, XII, 6084

¹⁶⁷ Serahsi, XXIV, 17.

aa)-Lügavî deliller: Bize göre isimlerin tayin ve tespiti nakle dayalıdır. Gördüğümüz kadarıyla Araplar keskinleşmiş üzüm suyuna hamr, bunun dışındakilere de nebîz adını kullanmışlardır ve her birinin kendine mahsus, müselles, bâzık, tılâ ve münessaf gibi özel isimleri vardır.¹⁶⁸ İçinde su saklanan testi veya küpe sürâhi demenin doğru olmadığı gibi bu içecekler de akli çalışamaz hale getirişinden dolayı hakiki anlamda hamr demek doğru değildir.¹⁶⁹ Nitekim burca ve yıldıza her taraftan görüldüğü için bu isimler verilmiştir. Ama her taraftan görünen her şeye yıldız veya burç denilemez. Yine belirli renge sahip ata “el-Eblak” denir, ancak aynı renge sahip kumaşa bu adın verilmesi doğru değildir.¹⁷⁰ Ayrıca bazı naslarda “hamr” kelimesi Arapçada belirlik takısı olan “el” ile “el-hamr” şeklinde kullanılmıştır. Bu durumda hamr diye adlandırılan içeceklerin hepsi aynı hükme tabi olarak görülmüştür. Aynı ismi paylaşmayan içeceklerin hükmü farklıdır.¹⁷¹ Öte yandan manaya dayalı olarak Cumhurun yaptığı gibi hakiki anlamda isim belirlemek de doğru değildir. Çünkü hakiki anlamdaki özel isim herhangi bir vasfa verildiğinde sahip olduğu vasıftan dolayı değil de onu diğerlerinden ayırt etmek için özel isim olarak verilmiştir.¹⁷²

bb)-Naklî deliller: Bakara suresinin 219. âyet-i ve Mâide suresinin 90. âyet-i kerîmeleri nazil olduğunda, yasaklanan hamr sadece üzüm suyundan üretilmekteydi. Ancak bu demek değildir ki başka şey içip de sarhoş olmak yasak değildir. Sarhoş eden, ham maddesi üzüm olmayan başka içecekleri şer’an hamr diye adlandırmak doğru değildir.¹⁷³

Bu konuda Kudûri, “Ebû Ubeyd’in (224/838) içkilerle ilgili “pek çok farklı isimler altında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Sahabilerden sözler varid olmuştur. Bu sözleri herkes kendine göre yorumlamıştır. Bu içeceklerin ilki hamrdır ve o da kaynamış üzüm suyudur diyerek” hamrın tarifini yaptığını iddia etmiştir.¹⁷⁴

Ebû Saîd el-Hudrî’nin (74/693) rivâyetine göre, bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.)’e sarhoşun biri yakalanıp Peygamberin huzuruna çıkartıldığında. Peygamber aleyhissalâtü ve’s-selâm sarhoşa hamr mı içtin diye sorunca, sarhoş yasaklanmasından beri hiç içmedim yalnız halıtayn içtim diyerek cevap vermiştir. Sarhoşun verdiği cevaptan halıtayn içeceğine hamr denmediği açıkça bellidir ve Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu ifadeyi tasvip etmiştir. Bu ifade yerinde ve doğru olmasa idi Hz. Peygamber (s.a.v.) bu isimlendirmeye karşı çıkardı, demiştir.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Kudûri, a.g.e, XII, 6079

¹⁶⁹ İbn Âbidîn, VI, 448

¹⁷⁰ Zeylâi, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü’l-Hakâik*, Kahire, 1315, VI, 44

¹⁷¹ Cassâs, I, 445

¹⁷² Debbûsi, IV, 1260

¹⁷³ Hilâlî, s.,101

¹⁷⁴ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6080

¹⁷⁵ Cassâs, I, 444; Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6080

İbn Abbâs'tan (68/682) bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde "Hamrın azı, çoğu ve diğer içeceklerden de sarhoş olmak haram kılınmıştır"¹⁷⁶ buyurmuştur. Tahâvî (321/933), İbn Abbâs'ın burada iki içecek arsında isim ve hüküm yönüyle ayırım yaptığını ve bu ayırma göre hamrın aynının haram olduğunu ve diğer içeceklerden de sarhoş olmanın yasaklandığını belirttikten sonra, diğer içeceklerin sarhoş etmeyen miktarının yasak âyeti gelmeden önceki hükmünü koruduğunu belirtmiştir. Ayrıca İbn Abbâsın dil erbabı olduğundan dolayı her iki içeceğin manalarını iyi bildiğini ifade etmiştir.¹⁷⁷

Cumhur kendi görüşlerini teyit için "الخمير من هاتين الشجرتين"¹⁷⁸ "Hamr iki ağaçtan yapılıdır" hadis-i şerifini ileri sürmüşlerdir. Biz bu hadisin amacını her iki meyveyi karıştırarak yapılan içkinin yasak oluşunun kastedildiği şeklinde anlıyoruz. Ayrıca bizce de bu iki karışımdan elde edilen içki haramdır. Ebû Hüreyre'nin (58/677) rivâyet ettiği "Kuru üzümle hurmayı, buğdayla da hurmayı karıştırarak nebiz yapmayınız. Bunlardan sadece tek başlarına nebiz yapınız."¹⁷⁹ Bu hadis-i şerifte bizim görüşümüzü desteklemektedir; çünkü her meyveden kendi başına nebiz elde edilmesinin mubah olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan birinci hadis-i şerifte bu iki meyveden elde edilen bütün ürünlerin yasak olduğu ifade edilmemiştir. Çünkü bu meyvelerden pekmez ve sirke de elde edilmektedir. Buna göre, kişinin elde etmek istediğine göre hüküm değişmektedir.¹⁸⁰ Tahâvî, bu hadis-i şerifi yorumlarken "Hz. Peygamber (s.a.v.) "hamr iki ağaçtandır" derken sadece üzümü kast etmiş olabilir. Çünkü Arapçada bu tür kullanımlar yaygındır. Örneğin: Âyet-i Kerîme de "Ey cin ve insan topluluğu! Size âyetlerimi anlatan, bugünle karşılaşmanızdan önce sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"¹⁸¹ âyetinde zahiri olarak her iki topluma hitap edilirken sadece biri kastedilmiştir; çünkü peygamberler insanlardan seçilmiştir. Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine beyat eden erkeklerden söz aldığı gibi kadınlardan da şirk koşturmalarına, hırsızlık ve zina etmemelerine dair söz aldıktan sonra şöyle buyurmuştur: "Bu saydıklarımızdan birini kim işlerse, cezalandırılır ve bu ceza da onun keffareti olarak kabul edilir."¹⁸² Hz. Peygamber'in bu sözünü şirkin dışındaki filleri kastettiği yönünde anlamak gerekir. Çünkü kim şirk koşar da bunun üzerine bir cezaya çarptırılırsa, yalnız dünyadaki cezasını ödemiş olur. Ahrette bu fiile ait cezası düşmemiştir, demiştir.¹⁸³

¹⁷⁶ Nesâî, "Eşribe", 48.

¹⁷⁷ Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed, *Şerhü Meânî el-Âsâr*, Mısır, ts. Thk. M. Züheyri en-Neccâr, IV, 212.

¹⁷⁸ İbn Mâce, "Eşribe", 1121.

¹⁷⁹ Müslim, "Eşribe", 3671; Tirmizî, "Eşribe", 1796; Nesâî, "Eşribe" 5478.

¹⁸⁰ Cassâs, I, 447; Kudûri, *et-Tecrîd*, XII, 6085.

¹⁸¹ En'âm, 6/ 139.

¹⁸² Tahâvî, IV, 212.

¹⁸³ a.g.e., IV, 212.

Cassâs (370/980) Enes b. Malik'in rivâyet ettiği "EbûTalha'nın evinde içki ikramında bulunuyordum ve o dönemde halkın içtiği hamr fadihten ibaretti. Hz. Peygamber (s.a.v.) tellala "hamrın yasaklandığına dair şehrin cadde ve sokaklarında duyuru yapmasını" söyledi. Ayrıca İbn Ömer'in rivâyet ettiği "Hamr yasaklandığında Medine'de hamr diye bir içki yoktu" hadisi şeriflerinin ifade etmek istediği şey hamrın sadece üzüm suyundan elde edilenin adı olduğu, diğer içeceklerin isimlerinin hamr diye adlandırılmamasıdır. Yine bu görüşle ilgili olarak dili bilen bir kişi olan Ebû el-Esved ed-Düelî'nin (69/688) bir şiirini nakletmektedir ve şiirde şöyle diyor:

"Hamrı bırak onu sapıklar için çünkü ben onun kardeşi olan nebizin ona gerek bırakmadığına inandım.

İster onun gibi olsun veya olmasın çünkü o annesinin sütüyle beslediği onun kardeşidir.(Hamr olmasa da olur. Çünkü nebiz de onun süt kardeşidir.)" Buna göre diğer içecekler de hamr kabul edilseydi onları hamrın kardeşidir diye isim vermezdi . Bütün bu deliller hamrın tarif ettiğimiz şekilde anlaşıldığının bir kanıtıdır.¹⁸⁴

Cassâs devamla şöyle der: " İsimler iki çeşittir. Birincisi gerçek anlamda kullanılan hakiki isimdir. Örneğin : Âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hakk "Allah size açıklamak ve sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tövbenizi kabul etmek ister. Allah Bilen'dir, Hakim'dir"¹⁸⁵ buyurmuştur. Diğer âyette de "Allah sizin tövbenizi kabul etmek ister, şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa girmenizi isterler"¹⁸⁶ buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîmelerde irâde gerçek anlamda kullanılmıştır. İsmi ikinci kullanım şekli bir şeyi mecazî manada adlandırmak ve kullanılmasına dair karine bulunduğu anda o ismi kullanmaktır. Örneğin: Âyet-i kerîmede " ... Bunun üzerine yine gittiler, nihâyet bir köy halkına vardılar ki bunları misafir etmekten imtina ettiler, derken orada yıkılmak isteyen bir duvar buldular; tuttu onu doğrultuverdi, isteseydin, dedi ... "¹⁸⁷ Burada geçen irâde mecazîdir; çünkü duvarın hakiki anlamda irâdesi düşünülemez. Mecazî kullanımına dair Kur'ân-ı Kerimden bir başka örnek; " ...Rüyamda şarap sığdığına gördüm."¹⁸⁸ Bu âyette geçen hamr mecazî manada üzüm yerine kullanılmıştır. Çünkü hakiki anlamı müsemmasından nefyetmek mümkün değildir. Duvarın irâdesi yoktur dersek doğru demiş oluruz. Allah'ın veya akıllı bir insanın irâdesi yoktur dediğimizde yalan söylemiş oluruz. Yine meyve suyu hakkında hamr demek mümkündür ve kimse itiraz edemez; ancak ateşte kaynatılmamış üzüm suyu için de hamr demek asla doğru değildir. Şer'î manada kullanılan mecazî isimleri asla esnek olarak farklı şeyler için kullanmak doğru değildir"¹⁸⁹ demiştir.

¹⁸⁴ Cassâs, I, 446

¹⁸⁵ Nisâ, 4/26

¹⁸⁶ Nisâ, 4/27

¹⁸⁷ Kehf,18/77

¹⁸⁸ Yusuf, 12/36

¹⁸⁹ Cassâs, I, 447, vd.

Ancak bazı Hanefî kaynaklarında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sert kıvamdaki nebizi de içtiği nakledilmektedir. İbn Abbas dan rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) veda haccı esnasında hacılara içmeleri için (sikâye)nebîz sunulan yere geldiği ve oranın duvarına yaslandıktan sonra içecek bir şeyiniz yok mu diye sorunca, Abbas (32/652) ya Resülellah “evlerimizde yaptığımız nebîzlerden içer misin” diye sorduğunda Hz. Peygamber (s.a.v.) “herkesin içtiğinden içerim” deyince bir bardak ikram edilir ve Peygamber (s.a.v.) verilen bardağın içindeki nebizi koklar ve yüzünü ekşitir. Çünkü nebîzin kıvamı serttir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bardağı geri verir. Abbas(32/652) Hz. Peygamber (s.a.v.)’e “Mekke halkının nebîzini beğenmedin mi” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) “bardağı geri getirin” buyurur; ayrıca zezem suyu getirilmesini ister. Getirilen zezem suyunu nebîzin üzerine biraz döker ve şöyle buyurur “Bu içecekler keskinleştiklerinde su katarak sertliklerini gideriniz”¹⁹⁰ Böylece bu hususta yapılması gerekenle ilgili olarak yol gösterir.¹⁹¹ Hz. Peygamberin yüzünü ekşitmesi içkinin sert oluşunun bir delilidir. Tekrar geri isteyip içmesi ise, insanların nebizin hükmünü haram zannetmesinler diye yaptığı ifade edilmiştir.¹⁹² Su karıştırmak içkinin sertliğini gidermek içindir. Bu olay Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatının son dönemine rastlamaktadır. İbn Mes'û'dun (32/652) rivâyetine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) tavaf ederken susayınca yanındakilere su yok mu diye sorar, beraberindekiler sikâyeden (hacıları sulama yeri) hemen nebîz getirirler. Peygamber (s.a.v.) içki kabını koklar ve yüzünü ekşiterek “bana bir bardak zezem getirin”¹⁹³ buyurur.¹⁹⁴ Peygamber (s.a.v.)'le ilgili bu ve benzeri hadislerin farklı versiyonları aktarılmıştır. Sahabeden de nebîz içenlerin olduğu rivâyet edilmiştir. Atebe b. Firkat (17/638) “bir gün Ömer'in yanına uğradığımda kendisine sert kıvamda bir nebîz getirildi. Kendisi içtikten sonra bana da ikram etti ve şöyle dedi : “Sindirimi zor olan bu deve etlerini yedikten sonra üzerine bu sert nebîzi içiyoruz ki yediklerimizi hazmedelim” dedi demiştir.¹⁹⁵ Abdurrahman b. Ebî Leylâ (83/702) “ Ali'in yanında nebîz içtim ve akşam üzeri ayrıldıktan sonra, arkamdan hizmetçisi Kanberi evimi bulabilmem için gönderdi” demiştir.¹⁹⁶ Rivâyete göre Hz. Ali'ye (40/660) bir grup misafir gelmiş, Hz. Ali de onlara içecek ikram ettikten sonra misafirlerden biri ikram edilen nebîzden sarhoş olmuştur. Bunun üzerine Hz. Ali sarhoş olana had cezası uygulamıştır. Had cezasına çarptırılan kişi Hz. Ali'ye : “hem içiriyorsun ve hem de had mi uyguluyorsun” diyerek durumdan hoşnut olmadığını ifade etmiştir.¹⁹⁷ Abdurrahman b. Ebî Leylâ'nın, “Bedir savaşına katılmış sahabilerden

¹⁹⁰ Beyhakî, VIII, 305

¹⁹¹ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6095; Debbûsî, IV, 1260

¹⁹² Serahsî, XXIV, 16

¹⁹³ Zeylâi, IV, 307

¹⁹⁴ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6095; Serahsî, XXIV, 7-8,12, 16

¹⁹⁵ Kudûri, a.g.e, XII, 6100; Serahsî, XXIV, 12

¹⁹⁶ Kudûri, a.g.e, XII, 6100

¹⁹⁷ Kâsânî, V, 116

bazılarının sert nebiz içtiklerine dair yemin ederim dediği” rivâyet edilmiştir. Bu görüşü benimseyenlerden biri de İbn Mesuttur. Vekî b. Cerrah’ın (198/813) Ramazan ayının gecelerinde ibadet etmede yardımcı olsun diye nebiz içtiği söylenmiştir.¹⁹⁸ Rivâyete göre bir gün Hz. Ömer ateş yakıp etrafında içki içenlere aniden baskın yapınca, onlara şöyle der: “ Devamlı içki içip sarhoş olmanızdan ve ateş yakmanızdan sizi men etmiştim ancak siz bu yasağa hiç aldırış bile etmediniz” dedikten sonra onlara vurmaya yeltenir. Bunun üzerine içki içenler Hz. Ömer’e şöyle karşılık veririler: “ Yâ Emire’l-Mü’minîn ! Allah seni casusluk yapmaktan ve izin almadan bir yere girmekten nehy etti. Ama sen de bu yasaklara uymadın.” Bunun üzerine Hz. Ömer “ her iki taraf ta ödeşti diyerek” oradan ayrılmış ve kendi kendine “ herkes senden daha fakih ve anlayışlı” demiştir.¹⁹⁹

Cumhurun Nakli Delillerine Yapılan İtirazlar:

İbn Ömer’in (84/702) rivâyet ettiği “ Her sarhoş eden hamrdır” hadisiyle ilgili olarak Yahyâ b. Main “ her sarhoş edici hamrdır, kan alan ve veren (şişe çekme), zekerini tutan kişinin abdest alması mecburdur, yukarıdaki bu üç konuyla ilgili ileri sürülen hadisler doğru değildir” demiştir.²⁰⁰

Enes b. Mâlik’in yasakla ilgili “Ebî Talha’nın evinde içki ikramında bulunuyordum ve o dönemde halkın içtiği hamr fadıhten ibaretti” sözüne karşı şöyle demek mümkündür: Bilindiği üzere o günlerde Medine’deki içeceklerin çoğu hurmadan yapılıyordu. Enes’in bu ifadeleri hamrın hurmadan yapılmadığının bir delilidir. Ayrıca Hz. Ömer Medine dışındaki askerin komutanlığını yapan Ebû Ubeyde’ye (18/639) bir mektup göndermiş ve mektubunda askere sert bir içecek olan tılayı içmelerine izin vermesini istemiştir. Bu içeceklerin sertliği gerçek hamr gibi olmuş olsaydı Ömer’in bu isteğini sahabe tasvip etmezdi denmiştir.²⁰¹

Aklı delil olarak ileri sürdükleri Ebû Mûsa el-el-Eş’ari’nin, baldan ve buğdaydan yapılan içki hakkında sorulduğunda, birincisi için bita’ ikincisi içinde mizer diyerek açıklama yaptığı gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)’in de isimlerin mahiyeti hakkında açıklama yapması muhtemeldir. Çünkü içlerinde yeni yetişen nesilden bu isimleri bilmeyenler olabilir veya aralarında Arap olmayanların bulunması mümkündür tarzında delil ileri sürülecek olursa buna karşı şöyle diyebiliriz: Ebû Mûsa el-el-Eş’arî zaten isimlerin ne manada olduğunu biliyordu. O’nun amacı hükmü öğrenmekti. Hz. Peygamber (s.a.v.) de o’na içeceklerin hükümlerini nasıl vereceklerini öğretmek amacıyla açıklamada bulunmuştur. Öte yandan o dönemde sahabiler arasında hiç yabancı olmadığı herkes

¹⁹⁸ Debbûsi, IV, 1261

¹⁹⁹ Kutluboga, b. Kasım, *Münyetü’l- Elmaî fi Tahrici’z-Zeylai*, Hindistan, 1973, IV, 303-304

²⁰⁰ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6083; Serahsî, XXIV, 16

²⁰¹ Kudûri, a.g.e, XII, 6081.

tarafından bilinen bir gerçektir.²⁰²

cc)-Aklî deliller: Medine halkı yasak geldiğinde genelde hurmadan elde edilen içecekleri tüketiyorlardı. Yasağın çiğ, kendi kendine kaynamış ve sertleşmiş hurma suyu ile ilgili olduğuna dair aralarında herhangi bir kavram kargaşası olduğuna dair bir tespitimiz yoktur. Ancak hamrın dışındaki içeceklerle ilgili yasak olup olmadığı hususunda görüş ayrılıkları olmuştur. Örneğin; Ömer, Abdullah b. Abbâs ve Ebû Zerr gibi sahabilerin sert nebîzi içtikleri ayrıca tabiûndan ve onlardan sonra gelenlerin de bu tür sert içecekleri içtikleri rivâyet edilmiştir. Bu zatların haleflerinden olan Irak ulemâsı bu içeceklere hamr dendiğini ve haram olduğunu bilmediklerini gösteren iki husus vardır: 1. Bütün herkes hamr isminin nebîz için kullanılmadığına ve hamrın azının da çoğununda haram olduğu hususunda hem fikirdirler. 2. Nebîz haram değildir; çünkü haram olsaydı, hamrın hükmünün haram oluşunu bildikleri gibi hamrardan çok daha yaygın tükettikleri yani umumu'l- belvâ durumundaki nebîzin hükmünü de bilmeleri gerekirdi iddiasında bulunulmuştur.²⁰³

Medine'ye hamr Şam bölgesinden getirilmekteydi ve fiyatı da pahalı olduğundan dolayı, sıradan halkın içeceği muhtelif meyvelerden yapılan nebîz çeşitlerinden ibaretti. Halkın bu çeşit nebîzlerin hükmünü öğrenmeye olan ihtiyaçları onlar için pahalı olan hamrın hükmünün açıklanmasından daha elzemdi. Hamrın haram oluşuna dair var olan kesin delil nebîz için geçerli değildir. Bu hususta ileri sürülen karşıt delillerle cevaz veren delilleri teâruzdan dolayı hepsini yok farz edersek, bize göre nebîzin hükmü ilk günkü gibi mubah olarak kalması gerekmektedir.²⁰⁴

Allah CC, mü'min kullarına Cennette ödül vereceği pek çok ikram edeceği nimetler arasında içene keyif veren hamrı da saymıştır. Dünyada ise Cennette vaat ettiği nimetlerin benzerlerinden de âhirete örnek teşkil etsin ve insanları ahrete dair daha teşvik edici olsun diye, bize dünyada helal kılmıştır. Çünkü dünyada neşelenmek bir şeylerden tat almak lezzetli şeyler yemek, süslü elbiseler giymek meşru bir şeydir. Öte yandan örnek teşkil etme açısından bazı davranışların mukabili olarak aynı cins cezalarla insanları uyarıcı ve caydırıcı mahiyette cezalarla da insanların dikkatini çekmiştir. İnsanoğlunun yaşamı önemli olduğu için Allah CC. dünyada insanoğlu için karada ve denizde yarattığı şeyleri helal kılmıştır. İnsanoğlunun yararı için bazı şeyleri de yasaklamıştır. Yasakladığı şeyleri de zaruret halinde mubah kılmıştır ve zaruret halindeki insan sabredip, o normalde haram olan şeyi yemez ise günah işlemiş sayılır. Çünkü yaşam her şeyin başında gelmektedir ve yaşam tehlikede olunca haram olan şey helal olur. Dikkat edilecek olursa, Allah'ı anmaktan alıkoyduğu için hamr yasaklanmıştır. Yırtıcı hayvanları da bize vahşilik bulaştırmasın diye yasaklamıştır.

²⁰² Kudûri, a.g.e, XII, 6084.

²⁰³ Cassâs, I, 446-447.

²⁰⁴ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6102, vd.

Bu, kişinin çocuğuna zararlı şeyleri yemesini engellemesi gibidir. Hamrdaki kötülüklerin başında sarhoşluk gelmektedir; çünkü o akli bozmaktadır. Onun azının da çoğu gibi kabul edilmesinin sebebi ise, kişi içmeye başladığında kendini alamamakta içtikçe içilmektedir ve içeni adeta bir küçük çocuk durumuna düşürmektedir. İnsana saygıdan dolayı annelerin nikâhı haram kılındığı gibi hamrın da yasaklandığı ifade edilmiştir.²⁰⁵ Yine bu hususla ilgili olarak, hamrın yasaklanmasıyla ilgili son âyet-i kerîme nazil olunca Hz Peygamber (s.a.v.) de nebizi yasakladığı gibi var olan alışkanlığı yok edebilmek için o zamana kadar neb'iz yapmada kullanılan kaplarda nebîz yapılmasını da yasaklamıştır. Halk arasında yasak kabul görünce eskiden nebîz yapmada kullanılan kaplarda nebîz yapımına tekrar izin vermiştir. Ancak, unutmamak gerekir ki sert olmayan tatlı nebîzler hiçbir zaman yasak kapsamına alınmamıştır. Yasaktan sonra gelen serbestlik sert nebîzlerle ilgili olmalı ki bu serbestliğin bir anlamı olsun. Bu meseleyle ilgili İbn Mesûd “Sizin de şahit olduğunuz gibi biz de nebîzin yasağına şahit olduk. Sonradan gelen serbestliğine de hep beraber şahit olduk. Ancak siz bu olayı unuttunuz biz unutmadık” dediğini kaynaklar aktarmıştır.²⁰⁶

2-El-Halîtân: (الخليطان)

Sözlükte Halîtân: Ham hurma ile olgun hurmanın veya kuru üzümle yaş üzümün karışımından elde edilen sert içecektir.²⁰⁷

Terim olarak el-Halîtân: Hurma ile kuru üzümün karışık olarak yeteri kadar pişirilmesinden elde edilen sert veya yumuşak kıvamdaki nebîzdir.²⁰⁸

Hükümü: Cumhur, bu içeceğin içilmemesine dair nass olduğunu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu içecek ile ilgili olarak “Taze hurma ile kuru üzümü, hurma ile kuru üzümü birlikte nebîz yapmayınız. Bu çeşitleri tek başına nebîz yapımında kullanınız”²⁰⁹ buyurmaktadır. Cumhur bu ve benzeri naslardan hareketle bu içkinin içilmesinin haram olduğu; çünkü halitayn'in isim olarak tek başına yasak olmak için yeterli olduğu ve karışımın sert oluşunun önemli olmadığı görüşündedir. Bazıları da halitayn'in mekruh olduğunu ifade etmiştir.²¹⁰

Hanefîlere göre, halitayn'in sarhoş olmamak, zevk ve eğlence amacıyla içmemek şartıyla ister kıvamı sert olsun veya olmasın içilmesinde bir beis yoktur.²¹¹ Hanefîler bu

²⁰⁵ Debbûsi, IV, 1262; Serahsi, XXIV, 16.

²⁰⁶ Kaynaklarda bu aktardıklarımıza ilaveten pek çok akli ve nakli deliller zikredilmektedir. Konuyu daha fazla uzatmamak için mümkün mertebe özet olarak aktarmaya çalıştık. Daha fazla gigi için bkz. Cassâs, I, 346, vd.; Kudûri, *et-Tecrîd*, XII, 6106; Debbûsi, IV, 1262.

²⁰⁷ İbn Manzûr, “hlt” md.

²⁰⁸ Merginâni, IV, 111; Meydâni, III, 215; Bilmen, III, 15; Zuhayli, VI, 155.

²⁰⁹ Zeylaî, IV, 300.

²¹⁰ İbn Rüşd, I, 386.

²¹¹ Serahsi, XXIV, 17; İbn Âbidîn, VI, 453.

içeceğin helal oluşuyla ilgili olarak pek çok rivâyetler ileri sürmüşlerdir. Bu rivâyetlerden bazıları şöyledir: İbn Ziyâd (82/701)²¹² bir gün İbn Ömer bana bir içecek ikramında bulundu. İçkiyi içtikten sonra evimin yolunu zor buldum. Ertesi gün durumu İbn Ömer'e anlattım, bana olgun hurmayla kuru üzüm karışımından elde edilen nebîz ikram edildiğini söyleyerek abartmaya gerek olmadığını ifade etmiştir demektedir.²¹³ Aslında İbn Ömer'e göre kuru pişirilmemiş üzüm suyundan elde edilen nebîz haramdır. İki rivâyet arasındaki çelişkiyi gidermek için karışımlardan nebîz üretmek kıtlık yıllarında yasaklandığı, bolluk yıllarında ise karışımlardan elde edilen nebîz türlerine izin verildiği gibi veya yasağın hamrın yasaklanmasına rastlayan ilk günlerde olduğu sonradan izin verildiği şeklinde, bir üçüncü şıkta pişirilmemiş kuru üzümün suyunun kastedildiği gibi anlamak gerekir demişlerdir.²¹⁴ Hz. Ayşe validemizin de Hz. Peygamber (s.a.v.) için bir avuç hurma ve bir avuç ta kuru üzümü sabahleyin içmesi için akşamdan veya sabahleyin ıslatıp akşam içmesi için halitayn nebîzini yaptığını rivâyet etmiştir. Burada dikkati çeken şey demleme ile içilme sürelerinin yakın oluşundan mayalanma söz konusu değildir.²¹⁵ İbn Abbas da Hz. Peygamber (s.a.v.) için yapılan nebîzi iki gün süreyle içtiği, üçüncü gün ise ya dökülmesini veya başkalarına ikram edilmesini emrettiğini rivâyet etmiştir.²¹⁶

Şafîiler, halitayn ve münassafla ilgili olarak sertleşmemiş olsa dahi içilmeleri mekruhtur demişlerdir. Çünkü özellikle halitaynın tadı tatlı iken bile iki karışımın sağladığı etkileşimden ve içeni sarhoş edebilme özelliğinden dolayı içilmesini tasvip etmemiştir.²¹⁷ Cumhur nebîzlerin demlenme süreleriyle ilgili farklı iki görüş ileri sürmüştür: Birinci görüşe göre, meyve suları veya nebîzler değişip sertleşmedikleri sürece içilmelerinde bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) “ Ben sizi şarap kaplarından içmeyin diye nehyetmişim, sarhoş olmamak şartıyla her kaptan içebilirsiniz; çünkü kap kaçak bir şeyi ne helal veya haram eder”²¹⁸ buyurmaktadır. Aynı konuyla ilgili pek çok hadis-i şerif bulunmaktadır. Ayrıca sahabe den İbn Abba'sın meyve suyu ile ilgili olarak “ taze iken içiniz” dediği rivâyet edilmiştir.²¹⁹ Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre o, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oruç tuttuğu bir gün iftarda içsin diye özel nebîz yapıp getirdiğinde bir de ne görsün getirdiği nebîz keskinleşmiş köpük atmağa başlamış, Hz. Peygamber (s.a.v.) bunun üzerine Ebû Hüreyre'ye “ bunu duvara serp bu Allah'a inanmayanların içeceği”²²⁰ demiştir. Burada Hz. Peygamber (s.a.v.)

²¹² Esas adı; Sâib b. Ziyâdır.

²¹³ Kâsânî, V, 117; Merginânî, IV, 111; Dâmâd Efendi, II, 571.

²¹⁴ Zeylâi, VI, 46; Dâmâd Efendi, II, 571; İbn Âbidîn, VI, 453.

²¹⁵ Dâmâd Efendi, II, 571-72.

²¹⁶ Hilâlî, s. 178.

²¹⁷ Rafî, XI, 274-275.

²¹⁸ Tahâvî, IV, 228.

²¹⁹ İbn Hazm, Ali b. Muhammed b. Hazm, el-Muhallâ, Kahire, 1967, thk., H. Zeydân, VIII, 282.

²²⁰ İbn Mâce, “Eşribe”, 3409.

Ebû Hüreyre'ye bu nebizi ne zaman yaptığını sormamış, çünkü mühim olan zaman değil nebizin tadının değişip değişmemesidir. Tabîinden Hasan el-Basrî'nin (110/728) konuyla ilgili olarak "meyve suyu değişmedikçe iç" dediği rivâyet edilmiştir. Şa'bî'nin de (104/772) "meyve suyu kaynamadıkça içilmesinde bir zarar yoktur" dediği rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerden zamanın önemli olmadığı, önemli olanın, meyve suyunun sertleşerek tadının acıya dönüşmesi ve alkol vaziyetini alması olduğunu anlamaktayız.²²¹ İkinci görüşe göre, meyve suyunun sıkılmasının üzerinden üç gün geçtiğinde sertleşme dahi içilmesi haramdır. Çünkü bu meseleyle ilgili İbn Abbas'ın "Hz. Peygamber (s.a.v)'e özel gecenin ilk başlarında nebîz demlenir sabahleyin kalktığında onu üç gün boyunca içerdi. Şâyet ondan bir şey artarsa, ya hizmetçiye içirilir veya dökülürdü" dediği rivâyet edilmiştir. Bu durumda üç gün boyunca bu suların içilmesinde dini yönden bir sakınca olamadığı anlaşılmaktadır.²²² Yine Hz. Peygamber (s.a.v.)'den "meyve suyu kaynamadığı sürece içiniz"²²³ dediği rivâyet edilmiştir.²²⁴ Bu görüşü benimseyen Hanbelîlere göre, her şeyin bir ölçüsü olması gerekir. Meyve sularının da mayalanmasının ölçüsü üç gündür demişlerdir.²²⁵ Kanımızca bu süre soğutucu olmayan dönemlere göre takdir edilmiştir.

3- Bal, İncir, Buğday, Arpa ve Mısırdan Elde Edilen Nebîz:

Söz konusu bu değişik ve farklı ham maddelerden elde edilen farklı isimler altındaki nebîz çeşitlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1-El-Ciatü : (الجعة)

Sözlükte el-Ciatü: Buğday ve arpadan elde edilen nebîz anlamına gelmektedir.²²⁶

Terim olarak el-Ciatü: Buğday ve arpanın kaynatılarak veya bekletilmek suretiyle üçte ikisi buharlaşmış köpük atmış veya atmamış sert içkidir.²²⁷ Bugünkü tanımla biraya tekabül etmektedir.²²⁸

Hükmü: Ebû Hanîfe'ye göre, eğlence ve zevk amaçlı içmemek kaydıyla ister az veya çok içilmesinde bir sakınca yoktur. Ebû Yûsuf bu içeceklerle ilgili olarak, "Eğer bu içecekler on gün süreyle bekletildiyse bozulmamış bile olsalar bence mekruh

²²¹ Hilâlî, s. 176, vd.

²²² Askalâni, Şihabüddin İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Beyrut, ts, X, 250

²²³ İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ*, thk. A. Şakir, Beyrut, ts. VII, 497

²²⁴ İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *eş-Şerhü'l-Kebîr*, Küveyt, 1984, X, 336

²²⁵ İbn Kudâme, eş-Şerhü'l-Kebîr, X, 336

²²⁶ İbn Manzûr, "cah" md

²²⁷ Debbûsî, IV, 1263; Merginânî, IV, 111; Meydânî, III, 215

²²⁸ Ukâz. s. 48; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, Kahire, 1367, VII, 68

olurlar” demiştir.²²⁹ Bazı Hanefî âlimleri bu içeceklerde zevk ve eğlence kaydının aranmayacağını bildirmişlerdir. Çünkü kişi eğlence ve zevk amaçlı su içse dahi hüküm haramdır demişlerdir.²³⁰

2- *El-Bita'*: (البَيْتَعُ)

Sözlükte Bitâ': Yemen halkının baldan elde ettikleri sert içkinin adıdır.²³¹

Terim olarak Bitâ': Kaynatılarak veya bekletilmek suretiyle üçte ikisi buharlaşmış köpük atmış veya atmamış sert içkidir.²³²

Hükmü: Yemeğin hazmını kolaylaştırmak ve gece ibadeti için vücudu kuvvetlendirmeye yardımcı olmak gayesiyle pişirilmiş veya pişirilmeden çiğ elde edilmiş olsun, köpüklü veya köpüksüz olması fark etmeksizin içilebilir. Sarhoş olsa dahi içene had cezası gerekmez. Sarhoş iken karısını boşasa talak vaki olmaz.²³³ Muhammed'e göre diğer haram içkilerde olduğu gibi had cezası gerekir ve talak vaki olur.²³⁴

Cumhur ve Muhammed'e göre, bu tür nebızlerin içilmesi haramdır.²³⁵

3- *Mizr*: (المِزْرُ)

Sözlükte Mizr: Hububattan elde edilen içecek olarak ifade edilmektedir.

Terim olarak Mizr: Mısırın kaynatılarak ve bekletilmek suretiyle üçte ikisi buharlaşmış köpük atmış veya atmamış sert içkidir.²³⁶

Meydânî (1298/1880), incir ve buğdaydan yapılan nebize “mizr” dendiğini ifade etmektedir.²³⁷ Ancak sözlükte, sadece arpa, buğday ve diğer hububattan elde edilen içki nebızdir, demektedir.²³⁸ Aynı müellif, mısırdan yapılan nebızin adının “sükürkel” olduğunu ifade etmektedir.²³⁹ İbn Manzûr (711/1314) adı geçen içkinin Habeş dilinde kullanıldığını ve o içkinin Habeşistanlıların hamrını olduğunu belirtmiştir.²⁴⁰

Hükmü: Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre, yemekleri sindirmek ve sağlık için içilmesinde bir sakınca yoktur. Hanefîler kendi görüşlerini desteklemek amacıyla Ebû Musâ el-Eş'arî'nin mizr ve bitâ' ile ilgili olarak şöyle rivâyet ettiğini aktarmış-

²²⁹ Kâsânî, V, 117

²³⁰ İbn Âbidîn, VI, 453

²³¹ İbn Manzûr, “bta” md.

²³² Debbûsî, IV, 1263; Kâsânî, V, 112; Merginânî, IV, 111; Meydânî, III, 215

²³³ Kuhistânî, II, 187.

²³⁴ Zeylaî, VI, 47.

²³⁵ İbn Rüşd, I, 386; Rafî, XI, 275; Şirbînî, IV, 245.

²³⁶ Kudûri, *et-Tecrid*, XII, 6086; Debbûsî, IV, 1263; Kâsânî, V, 112; Merginânî, IV, 111.

²³⁷ Meydânî, III, 215.

²³⁸ İbn Manzûr, “mzr” md.

²³⁹ Meydânî, III, 215.

²⁴⁰ İbn Manzûr, “mzr” md.

lardır: “Beni ve Muâz b. Cebel’i Hz. Peygamber (s.a.v.) Yemen’e gönderdi. Biz de Hz. Peygamber (s.a.v.)’e şöyle dedik: Yâ Resûlellah Yemenliler bita’ ve mizr adında iki tür nebîz içiyorlar. Biz bunlardan hangisini içelim. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunun üzerine “her ikisinden de içiniz ama sarhoş olmayınız” dedi.²⁴¹ Alimler bu olay Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ömrünün son dönemlerine rastlamaktadır; çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde Muâz b. Cebel hâlâ Yemen’de bulunmaktaydı demişlerdir.²⁴² Tahâvî, bu olayı yorumlarken “sarhoş eden miktarla sarhoş etmeyen miktarın aynı olmadığına dair bir delildir” demiştir.²⁴³ Tahâvî devamla “sarhoş etmeyen az miktarı haram kabul edersek, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Ebû Musâ el-Eş’ârî ve Muâz b. Cebel’e verdiği cevapla diğer naslar çatışır. Sarhoş eden miktarı haram kabul ettiğimizde çatışma söz konusu değildir. Bizim yapmamız gereken şey imkan dahilinde nasları çatışmayacak şekilde yorumlamaktır” demiştir.²⁴⁴ Kuhistânî (962/1554), hububattan ve bal ve şekerden elde edilen nebîzlerin iki imam’a göre içilmesi helaldir. Ayrıca bu içeceklerden sarhoş olan kişiye had cezası gerekmediği gibi karısını boşasa bile talak vaki olmayacağını ifade ederken, Muhammed’e göre had gerektiği ve Fetvânın da Muhammed’in kavline göre olduğu; çünkü ahlaki çöküntü yaygın hale geldiğinden dolayı Muhammed’in kavlini aldıklarını söylemiştir.²⁴⁵ Meydânî, Ebû el-Leys es-Semerkandî’nin (373/983) Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre “kişinin arpadan, mısırdan, elmadan veya baldan, pişirilmiş olsun olmasın sarhoş etmeyecek kadar içmesi caizdir. Muhammed’e göre ise caiz değildir. Biz Muhammed’in görüşüne uyarız” dediğini nakletmektedir.²⁴⁶

4-Tilâ veya Müselles: (الطَّلَاءُ أَوْ الْمُتَلِّتُ)

Tilâ sözlükte katran veya boyama işine yarayan maddedir.²⁴⁷

Terim olarak Tilâ: Ateşte kaynatılarak üçte ikisinin buharlaşması sağlanan nebîzdür. Bu nebîzin diğer adı da müsellestir. Bazıları üçte biri buharlaştığından Tilâ, yarısı buharlaşınca Munassaf, (المنصَّف) yeteri kadar kaynatıldığında ise isminin Bâzık olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴⁸

Hükmü: Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre içildiği zaman sarhoş eden son kadeh hariç diğer kadehler helaldir.²⁴⁹ Ayrıca içen kişi zevk ve eğlence amaçlı içmemelidir. Rivâyet göre Hz. Ömer bir gün insanlara saf ve yumuşak bir içecek hakkında fikir

²⁴¹ Dârukutnî, Sünen, IV, 259.

²⁴² Debbûsi, IV, 1263.

²⁴³ Tahâvî, IV, 220.

²⁴⁴ Tahâvî, IV, 220.

²⁴⁵ Kuhistânî, VI, 187, vd.

²⁴⁶ Meydânî, III, 215-216.

²⁴⁷ İbn Manzûr, “tly”, md.

²⁴⁸ İbn Âbidîn, VI, 451; Meydânî, III, 212, vd.

²⁴⁹ İbn Âbidîn, VI, 451; Meydânî, III, 214.

danışırken. Hristiyanlardan biri Ömer'e, biz tuttuğumuz oruç günleri için özel bir içki imal ederiz deyince, Hz. Ömer o içkiden bir numune getirir misin der ve o kişi hemen numuneyi getirir. Hz. Ömer içkinin dış görünümüne bakarak bu develeri boyadığımız katrana benziyor demiştir. Hz. Ömer devamla Hristiyana bu içkiyi nasıl yaptıklarını sorması üzerine, Hristiyan üzüm suyunu üçte ikisi buharlaşmıncaya kadar kaynatırız diye tarif etmiştir. Hz. Ömer getirilen numune içkinin içine biraz su karıştırdıktan sonra içer ve sağında duran Ubâde b. Sâmî'te içkiyi uzatmıştır. Bunun üzerine Ubâde b. Sâmî (34/654) ateşin haramı helal yapacağına inanmıyorum diye itirazda bulunmuş, Hz. Ömer sirke olunca yemiyor muyuz diye karşılık vermiştir.²⁵⁰ Bu durum bize Hz. Ömer'in ateşin etkisini sirkeleştirme gibi kabul ettiğini de göstermektedir. Ayrıca fukaha nebîzle ilgili bu yorumu yaparken adı geçen nebîzin kalın kıvamlı olduğu için içimi zordur ve azı çok içmeyi istetmez demişlerdir.²⁵¹ Muhammed'in bu içeceklerle ilgili olarak Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf gibi düşündüğü, diğer bir rivâyete göre, bu içeceği kerih gördüğü, üçüncü bir rivâyete göre ise de, görüş bildirmekten kaçındığı ifade edilmiştir.²⁵²

Muhammed ve Cumhura göre diğer nebîzlerde de olduğu veçhiyle içilmesi haramdır.²⁵³

Öte yandan unutmamak gerekir ki, üzüm suyu ateşte veya güneş sayesinde üçte ikisinin kaynatılarak buharlaşması sağlanırsa sertleşmiş ve köpük atmış dahi olsa, diğer nebîzlerde de olduğu gibi Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre içilmesi helaldir. Cumhur ve Muhammed'e göre, diğer nebîzlerde ki, gibi haramdır; ancak insanların ahlaki açıdan değiştiklerinden dolayı günümüzde fetvanın Muhammed'in kavline göre verileceği ifade edilmiştir.²⁵⁴

Sonuç

Araştırmamız sonucunda görülmüştür ki büyük sahabilerden Hz. Ömer, Ali, Abdullah b. Mesûd, Ebî Mesûd, tâbiûndan Şa'bî, İbrahim en-Nehaî, gibileri nebîzi helal kabul ediyorlardı. Ebû Hanîfe'nin (150/767) öğrencilerine "ehl-i sünnet ve'l-cemaatin şartlarından biri de toprak çömlerlerdeki nebîzin haram olmamasıdır" dediği aktarılmıştır.²⁵⁵ Ebû Hanîfe bu hususta "nebîzin haram olduğuna dair fetva ver de karşılığında dünyayı sana verelim deseler asla vermem; çünkü hükmü haramdır dediğimde bazı sahabenin fasıklık töhmetiyle karşı karşıya gelmesi durumu söz konusudur. Eğer nebîz içersen yine sana dünyaları veririz deseler, gereğine inanmadığım için içmem

²⁵⁰ Debbûsi, IV, 1261; Serahsi, XXIV, 7.

²⁵¹ Debbûsi, IV, 1262S.

²⁵² Kâsânî, V, 117; Mergînânî, IV, 112.

²⁵³ Zuhaylî, VI, 154.

²⁵⁴ Meydânî, III, 216.

²⁵⁵ İbn Âbidîn, VI, 453.

demıştır.”²⁵⁶ Bir başka rivâyette de “Nebizi iç diye kılıcı kafama dayasalar içmem. Yine kılıcı kafama dayayıp içilmesinin haram olduğunu söyle deseler, söylemem; çünkü bu durumda sahabeyi fasıklıkla suçlamış olurum” dediği rivâyet edilmiştir.²⁵⁷

Hamrın dışındaki diğer içeceklerin içilmesinin hamr gibi haram kabul edilmesine dair yukarıda bahsedilen şartları şöyle özetlemek mümkündür:

Birinci şart, nebizlerde içeni sarhoş edici ve neşe verici özelliğinin bulunması bütün ekoller tarafından ileri sürülmüş bir şarttır. Bazı âlimler neşe verici vasfın içeni kötülük işlemeye, kargaşa çıkarmaya ve benzeri hoş görülmeyen davranışları yapmaya adeta zorlayan tarzda olması gerektiğini; çünkü normal neşenin mubah olduğunu bildirmişlerdir.

İkinci şart, Hanefî ve Şafî Mezhebi nebizin içeni kendini içmekten alamayacak kıvam ve tatta olması gerektiğini, içimi zor olan içeceklerin hükmü de haram olduğu ancak Hanefilere göre sarhoş olana had cezası gerekmeyeceğini bildirmişlerdir. Çünkü onlara göre had cezasının amacı; kişinin bu tür içeceklere karşı var olan ilgisini yok etmektir. Kıvamı ve tadı hoş olmayan içeceklere insanların gönüllerinin arzu duymayacağı aşıkârdır. Şafîlerde aynı gerekçeden hareketle uyuşturucu içenlere had cezası gerekmez demişlerdir. Hanefiler de kısraak sütünden veya morfinden sarhoş olanlara da had cezası gerekmeyeceği görüşündedirler.²⁵⁸

Üçüncü şart, hamr ağız yoluyla alındığından sarhoş edici içeceklerin de şarabın hükmünü alabilmesi için bu içeceklerinde aynı hamrda olduğu gibi ağız yoluyla alınması gerekir ki had cezası verilebilsin. Bu konuyla ilgili olarak cumhur ikiye bölünmüştür. 1. Grup, şırnga veya burun deliğinden nebiz akıtılan kişiye had cezası verilir demişlerdir. 2. Grup, bu şekilde vücuda alınan içeceklerin içme sayılamayacağını bildirerek, sarhoş olan kişiye had cezası gerekmez demişlerdir.

Dördüncü şart, Hanefilere göre nebizlerin içilebilmesi için kişinin eğlence, zevk ve sefa için değil sadece vücudu ibadet için özellikle Ramazan gecelerinde güçlendirmek veya yenilen ağır yiyeceklerin hazmını kolaylaştırmak amacıyla içilmesinin mümkün olabileceğini bildirmişlerdir; ancak son dönem Hanefî imamlar, insanların eskiden var olan dürüstlüğü yitirdiklerinden dolayı, nebiz ve çeşitlerinin hükümlerinin İmam Muhammed ve Cumhurun görüşleri doğrultusunda olması gerektiğini bildirmişlerdir.

İnsanoğlunun karşılaşılabileceği kötülükleri en anlamlı şekilde açıklayan ve onlardan insanları sakındıran Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘le Allahü Teâlâ peygamberler zincirini tamamlamıştır.

²⁵⁶ Şelebî, Şihâbüddin Ahmed, *Haşiye a'lâ Tebyin'l-Hakâik*, Bulak, 1315, VI, 46; İbn Âbidîn, VI, 453.

²⁵⁷ Kârâfî, IV, 114.

²⁵⁸ Merginânî, IV, 110, vd.; Kuhistânî, II, 188.

Hayvanlardan ancak aklı sayesinde farklı olan insanoğlunun en kötü ve tehlikeli başına gelebilecek şey, Allah'ın ona bağışladığı akla hanel gelmesidir.

Genelde insanlığın ve özelde insanın mutluluğu akıllarını veya aklını korumasına bağlıdır. Zira insanın insan diye nitelendirilebilmesi için akıllı olması gerekir. Kişinin insanlığı aklı ile bağlantılıdır dersek abartmış sayılmayız.

Nefsinin etkisinden kolayca kurtulamayan insanoğluna hamrı içmeyi terk etme emri İslâm'ın ilk dönemlerinde olmamıştır. Yasak emri iman inananların gönüllerinin derinliklerine ve kalplerde yer ettikten onların her türlü tasarruf ve davranışlarına hükmeder hale geldikten sonra gelmiştir.

Hamrla ilgili kesin yasak geldiğinde, çok sevdikleri içkiyi bırakmada en ufak bir tereddüt göstermeyen ve o ana kadar onlar için çok sevimli olan hamr; o andan itibaren müslümanların nazarında en sevimsiz bir içecek haline dönüşmüştür.

Çalışmamız esnasında, hamrın imalatına ve ham maddesine dair bazı ayrıntılar hariç dört mezhep imamlarının hamrın hükmü ile ilgili aynı görüşte olduklarını müşahede ettik.

Cumhurun ham maddesini üzümün ve hurmanın dışındaki maddelerden elde edilen çoğu sarhoş eden içecekleri de hamr gibi kabul ettiklerini gördük.

Hamrı sirkeleştirme hususunda mezhepler arası görüş farklılıklarını ve hamrın tedavi amaçlı kullanıp kullanılmayacağına dair ekollerin görüşlerini; ayrıca Şafî ekolünün hamrın tedavi amaçlı kullanımında diğerlerine nazaran daha ılımlı yaklaşım içinde olduklarını ve farklı ekollere mensup âlimlerin hamrın necaseti ile ilgili bağlı buldukları ekolün yaygın olan görüşüne ters düşüklerini de tespit ettik.

Ne büyük bir rastlantı ki Hanefî imamların çoğunluğunun Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'un görüşlerini tercih etmelerine rağmen, tarih boyunca Hanefî bir imamın sarhoş olarak görüldüğü veya duyulduğu diğer ekollere mensup imamlar tarafından nakledilmemiştir. Cumhurun görüşünü benimseyen bazı âlimlerin bu hususta ki Hanefîlerin aleyhine eleştirilerde bulunsalar da, ancak İbn Rüşd gibi âlimler de daha konuya bilimsel yaklaşmış ve her iki tarafın delillerinin sağlamlık ve güvenilirlik açısından denk olduğunu ifade etmiştir.

Cumhur ve cumhur gibi düşünenlerin delilleri ilk etap da daha çok ve daha sahih gibi görünse de, haddi zatında Hanefî ve Hanefîler gibi düşünenlerin delilleri ve ileri sürdükleri gerekçeler detaylı daha kapsayıcı ve daha da kavramsal olduğu görülmüştür.